

Quaker property

Cym - ynp

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲՈՒԹԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

ՆՅՈՒ ՅՈՐԳ

ՀԱՅԿԱՆ

891.99

Р-71

1907
ANDREWS
AND
SONS
NEW YORK

831.99 59/68-66

p. 71

10. H. *Proprietary*
Lizy - Jinf

nos - 5915 10/10/23

ПК з. 342 г 3.000.000

891.99

p-71

ՎԱՀԱՆ ԹՈԹՈՎԷՆՑ

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

ՀԱՅՈՒ ՅՈՐԿ

(U.P.S.B.S. १५.७.८०) (U.P.F., - ३)

3676402

ՀԱՅՊՈԼԻԳՐԱՖԻ I ՏՊԱՐԱՆ
ՊԱՏՎԵՐ 4306
ԳՐԱՌԵՊ. 303 Բ. ՏԻՐԱԺ 550.

59168-66

Յերեք ուր եր, վոր գիշերում էյի Մաղիսոն Սկուար պարտեզում: Դեկտեմբերի սկիզբն եր. կես գիշերից հետո ամպերը պատում էյին յերկինքը, դանդաղորեն, բայց համառ կերպով իջնում էյին ցած և իբրև թեթև մշուշ, պաշարում էյին յերկինք քերող շենքերը, մտնում էյին ամեն մի ծակ, գրբկում էյին բյուրավոր լույսերը, վորոնք ամպերի միջից յերևում էյին ինչպես ծովն քնկած աստղեր: Սկսում էյի ամբողջ մարմնովս դողալ խուլ, անշոշափելի խոնավությունից, կամաց, կամաց կծկվում էյի, ուզում էյի, վոր շորերիս ամեն մի մասնիկը դիպչի մարմնիս, հավաքում էյի պարտեզի նստարանների վրա մոռացված կամ լքված լրագրերը, ծալում, դնում էյի նստարանին և նստում վրան, բայց վիճակի վո՛չ մի փոփոխություն. վորքան ժամերը առաջանում էյին, ավելի էյի մրսում, մրսում եր մինչև անգամ թեվերիս տակը, վերջապես վտաի էյի կանգնում, քայլում անորոշ ուղղությամբ, կանգ էյի առնում գիշերային ճաշարաններից մեկի տառ, համարձակ ներս մտնում: Ճաք եր այնտեղ, այնպիսի դյուրեկան տաքություն, վորի նմանը մարդ միայն զգում և իր մոր գրկում: Ճաշարանում մի պահ կանգնում էյի պատից կախված մենյուի տառ, անյերևակայելի դանդաղությամբ կարդում, վորպեսզի ժամանակ անցնի և ավելի տաքանամ ու վերջ ի վերջո «հավանելով» վո՛չ մի պատրաստի ճաշի, թողնում, դուրս էյի գալիս յերկրորդ, յերրորդ, չորրորդ և անվերջ ճաշարաններ մտնելով՝ սպանելով ժամանակը՝ մինչև լուսանար:

Նյու Յորկի բյուրավոր լույսերը շարունակում էյին լողալ կապույտ մշուշի մեջ, ավտոմոբիլները արագ թռչում էյին, մուշտակների մեջ փաթթված զույգեր անցնում էյին ուրախ, բարձր և անհոգ ծիծաղելով, պարսրահները, մյուզիկ հոլերը շարունակում էյին հրճվել ամբողջ գիշերը մի տեսակ մաշումի, ցոփության խրախճանք, վոր գնալով աճում եր և դառնում կլանող ալիք:

Հաճախորդներ փնտրող կանայք մոտենում էյին ինձ, ուրախ ու մարմնահարույց, քայլում էյին ինձ հետ մի կամ յերկու անկյուն, և վերջապես հույսերը կտրում ինձանից և բաժանվում արհամարական մի խոսք նետելով այն յերիտասարդին, վոր «գգացում» չունի, «չի ուզում կյանքը վայելել» կամ «յերեկի սիրաշարված ե»: Նրանցից վոմանք, իրենց մարմինների անհաղթ ուժին վստահ, պարտված ասպետի նման զայրանում էյին, մի մի հայհոյանք չպրտում ու անցնում:

Կանգնում էյի ելեքտրական լույսի սյունի տակ, բարակ, թեթև վերարկուս աշխատելով ավելի ու ավելի կծկել, սեղմել մարմնիս: Ելեքտրական

լույսի տակ, ստար, անծանոթ աշխարհի հորձանքում, յերազում էյի մեկ-
յերկիրը, «հին յերկիրը», ինչպես ամերիկացիները սիրում էյին կոչել ծննդա-
վայրը: Շուշուփելի կերպով տեսնում էյի մարս և փոքրիկ քույրերիս, փորոնք
քնում էյին տաք անկողիններում, մինչև անգամ յերազում էյի նրանց յերա-
զը, տեսնում էյի, փոր նրանք ինձ էյին տեսնում իրենց անշարժար յերազում,
փոր յես գտնվում եմ ճոխ ապարանքում, հրձվում եմ, յերզում ու պարում
մոռանալով իրենց: Տեսնում էյի, փոր քույրերս առավոտյան դարձնում են
մարս բարձրաձայն աղոթքից, վազում, գնում են նրա անկողինը, մի ժամ եյ
այնտեղ չադսկրատելու, համառոտ քնին բարությամբ ճանապարհ գնելու,
յերազում էյի մանավանդ, փոր հաստ, կարմիր թշերով ազախներ կովը կը-
թեց, կաթր բերեց, դրեց սջախի վրա, յեփ յեկավ, սերը հավաքեց յերեկվա
սերի վրա, փորպեստի ալիլի ու ալիլի թանձրանա: Տեսնում էյի, ինչպես
քույրերս խմում են, մինչդեռ մի քիչ հետո մայրս նրանց կեստրվա ուտելիքի
ծրարն և պատրաստում և գրքերը գնում պայտասակների մեջ, փոր գպրոց
վազեն:

Հետոն, բարձր յերկնքի հեռավոր խորշում բյուրավոր լույսեր են բաց-
վում, էլի փակվում և էլի բացվում, յերենում են մեֆիստոֆելյան Փիգուրա-
ներ, փոր պարում են, ցատկում, անմարդկային շարժումներ գործում, յեր-
կար, բարակ սրունքներ, յետանկյունաձև իրաններ և գլուխներ, ապա շար-
վում են իրար մոտ, կարգապահ գործի նման, քայլում են և կորսվում մը-
թում: էլի բյուրավոր լույսեր, այս անգամ գրեթե են: կարգում եմ՝ «ծառնո»,
«ծառնո», «ծառնո»: աչքս դարձնում եմ յերկնքի մի ուրիշ խորշը, հանկարծ
մշուշի կապույտ ծովում, լուսով ստեղծված հազարավոր ծիծաղելի, Փար-
սային Փիգուրաներ են գծադրվում: մի խումբ ծխախոտ և հանձնարարում,
մի ուրիշը՝ բիսկվիտ, յերրորդը՝ կալրաս, յորրորդը, հինգերորդը և հարյուր-
յերրորդը հարյուրավոր վաճառելիք նյութեր, փորոնց տերերը լարել են նը-
բանց, գնացել քնել են կամ հրձվում են նյու Յորկի հազարավոր լուսավոր
դահլիճներում:

Տանջում են ինձ այս բյուրավոր լույսերը, այս հարյուրավոր Փիգուրա-
ները, փորոնք փորոշ ժամանակից հետո միևնույն շարժումներն են անում:
ուզում եմ չգիտել, փախչել, բայց ո՞ւր եմ փախչելու, ուզում եմ փակել աչ-
քերս, բայց ապախորությունն և ինձ տանջում, ամեն տեղ կան, ամեն բայ-
լափոխումին, յերկնքի և գեանի բոլոր, բոլոր կետերում:

Արդեն լույս և նյու Յորկն ազմկում և, անասելի ազմուկ, խոր, առ-
բաժուն, ընդգրկող: Ամեն մարդ քայլում և լուռ, կարգապահ, արագ, զգույշ,
բայց վստի ձայներից, կառքերից, ամսամորթիներից, ապրանքատարներից,
արամփայներից, նավերից, ուղիներից, ուղից, քարերից, յերկնակարկառ
շենքերի պատուհաններից, հազարավոր ժամացույցներից, բացփող-փակվող
գոններից, մեքենաներից, շշակներից, ծխից, մրից, գետից, պարանգնե-
րից մզվում և մի ազմուկ, ինչպես ձայն-մշուշ, տարածվում և, բարձրա-
նում, աճում, ուռճանում, հցորանում, հցորանում, գտնում և անհաղթե-
լի, տեսական ու արական:

Ակավում և իմ ցերեկվան «աշխատանքը»՝ մտնել ամեն մի խանութ ու աշ-
խատանք մուրալ:

—Ի՞նչ մասնագիտություն ունեք, պարոն:

—Մասնագիտություն չունեմ, պարոն, նոր եմ սովորելու, պետք և մո-
նեմ գրամատիկական ակադեմիա:

—Գրամատիկական ակադեմիա, հա՛ հա՛ հա՛...

Ակում և զանտեղան հերոսների մի քրքիջ, ծաղրի զգեստող մի հրճույց
փախչում եմ դուրս, փորոշում եմ ասել՝ արեւելյան գորգեր նորոգող եմ,
բայց յես չեմ ուզում մտնել էլի նույն այն դարձելի գործի մեջ, մտնում եմ
հարյուրավոր խանութներ, —ապարդյուն, ապարդյուն: Մի հա-
շտառնում խոտանում են կշտացնել ինձ, յեթե արագ մաքրեմ մի քանի տա-
նյակ ամաններ: մաքրում եմ և ուտում...

Ելի դիշեր, յերրորդ դիշեր: Քունն ու ցուրտը կավում են իրար դեմ:
անոցը կոխվ՝ մի՛չ մի կովից մի՛չ մի դիշում: յես հանդիսանում եմ նրանց
համար ուղմի մի փողորմելի դաշտ, —անագորոյն կոխվ յերկու համահավա-
տար հցորների միջև, —ազիտորում մի դաշտում:

Ձայրույթը աճում և իմ մեջ նման սփիւնի կատաղած ալիքներին, աճում
և իմ մեջ ցատում մի հրգեհ սոցիալական այս նատիրում, ալիքնվում և
հրգեհը՝ հանելու մինչև դենիթը՝ ուր ցուլերն ու տիմարները վախելում են,
չուսյում, անագորոյն մաշում, փճացնում: Ուզում եմ նետվել մի ավտո-
մոբիլի վրա, բացատրություն, արդարություն պահանջել, բայց իմ հոգին
ծիծաղում և իմ վրա, ծաղրում և իմ բարկությունը, ընկնում են իմ թևերը
ինչպես գնդակահարված մի գլուխ, ջախջախվում և արդարության իմ զգա-
ցումները ինչպես փուր-փուր յեղած լուսամուտի ապակին: Հանդիպում եմ
գլուխները կախ, հյուսիսային գիշերների նման մուգ-մառդկանց, փորոնց աշ-
քերից կարգում եմ նրանց պատմությունը ինչպես բացված և առաջս դրված
մի գիրք: Ուզում եմ մոտենալ, անցնում են նրանք: Ձգում եմ, փոր նրանք
առում են:

—Դու եյ մի քիչ պետք և յերկես, բոլորես, ապա անգորությունից դի-
մես զգվելի յիրիկային և յերբեք չուզենաս բուռնցք սեղմել, բարձրացնել և
հարվածել:

—Իրավունք ունեն, մտածում եմ, սոցիալական նատիրի վիթխարի բա-
նակը քայլում և լուռ, մուգլ ապրելով ներքին անհատական, դժայլելի մի
երոտիկա: այդ բանակը քայլում և միջին խորխորատներից, քայլում և ար-
համարելով:

—Բայց միթե՞ լապտերներ չկան անդունդներում, միթե՞ այդ մեծ դի-
շերում չեն սահում լույսեր, հարցնում եմ ինքս ինձ:

—Վո՛չ մի գիշեր անվախճան չե, յեզրակացնում եմ, կը պայթեն լույսե-
րը, այս միևնույն խորխորատում կթափալվի արեգակը, փոսկի կը ծեփի սո-
ցիալական նատիրի թաց, լարժուն պատերը:

Քայլում եմ, քայլում եմ անորոշ և տարտամ:

Հանդիպում եմ «գիշերողներից» մեկին, ծանոթանում ենք: նա արդեն

գիշերելու ստաժ ունեցող մարդ է, գիտե գիշերները պատասխարկելու բոլոր հնաքները, բայց ինչո՞ւ չե գուրս մնացել: Վորովհետև ամեն ինչ փորձել է և մաշվել են մինչև անգամ հնարքները, բոլորն ել հասել են իրենց վոդորմելի վախճանին:

—Հինգ սենթով կարելի չե ամբողջ գիշերը հրաշալի պանդոկ ունենալ, ասում է իմ բաղդակիցը:

—Ինչպե՞ս, ցույց ավելք ինձ այդ պանդոկը, աղաղակեցի ու բռնեցի նրա ուժիքից, վոր հանկարծ չժողրի ու հեռանա:

—Հինգ սենթ ունե՞ք, հարցրեց:

—Այո, միայն հինգ սենթ ունեմ, պատասխանեցի:

—Ի՞նչ հարուստ եք, իմ տղա, հինգ սենթով փառավոր կարող եք քնել, հավաստիացրեց ինձ «գիշերողը»:

—Շո՞ւա, ցույց ավելք ինձ պանդոկը:

—Յեկե՛ք, ասաց «գիշերողը»:

Յես հետևեցի: Նա տարավ ինձ ստորյերկրյա տրամվայի մի կայան ու ասաց:

—Գնեցե՛ք մի տոմս, մտե՛ք կառխուժմբը, յերկու անգամ ծայրից ծայր գնացե՛ք ու յեկե՛ք՝ կը լուսանա, այնտեղ տաք է, կարող եք կարգալ, քնել, դարձնել, ծանոթանալ մարդկանց հետ, վոչ վոք իրավունք չունի ձեզ գուրս բերելու վազոնից:

—Ի՞նչ լավ կլինե՛ր տասը սենթ ունենալի և միասին «գիշերեցինք», ասացի բարեկամիս:

—Ձեր ունեցածը հինգ սենթ է, ավելորդ մի փրկսովայեք, իմ բաղդավոր բարեկամ, մտե՛ք ներս ու քնեք, ասաց նա ու հեռացավ:

Անկեղծ էյի ասում, բայց իսկապես ավելորդ էր ասելս: Մտա ներս: Վազոնը մտնելիս ժամը տասներկուսն էր, բազմություն կար. բայց մի քանի կայարանից հետո վազոնը թեթեացավ, նստեցի մի խորունկ թաղվող նստարանում և քնեցի: Քունն անհանգիստ էր, մղձավանջներով ու զարհուրելի անկումներով լեցուն. մի քանի անգամ զարթնեցի, մոռանալով, թե ուր եմ քրնել. հիշեցի ու ելի քնեցի: Յերբ վերջնական զարթնեցի՝ առավոտյան ժամի չորսն էր, կառխուժմբը հետ եր վերադարձել, և վոչ վոք ինձ չեք խանգարել: Վազոնում ութը-տասը հոգի կային, վորոնք ինձ նման «գիշերողներ» էյին, բնորական կամպանիայի շուրջը վիճաբանում էյին. բոլորն ել արտահայտվում էյին Յեվդենի Դերգի ոգային. Դերգի անուշով պարզվեց, վոր նրանք սոցիալիստներ էյին: Նրանց միջից մեկը մոտեցավ ինձ ու չզիտեմ ինչու՝ աղգություն հարցրեց: Ասացի. պարզվեց, վոր նա յեկ հույն էր, յերկար «գիշերող»-ներից, վորն առաջին անգամ ինձ պատմեց սոցիալիզմի, չորրորդ գոտակարգի մասին: Յերբ կայարանից դուրս էյինք գալիս, հույնը ինձ ասաց:

—Մենք ելի այստեղ կը հանդիպենք, և ծիծաղեց:

Հասնում է նորից գիշեր: Չորրորդ գիշեր: Հագում եմ, անվերջ տաք ճաշարաններ մտնելով ու դուրս գալով ցուրտ անգուլթ ողին. մրսել եմ: Ձեմ զարմանում: Կես գիշերին կանգնած եմ մի ծառի տակ, հագում եմ, չեմ նշուրում, վոր վոստիկանը մոտենում է ինձ:

—Հիվանդ եք, պարո՛ն:

—Հագում եմ, պատասխանում եմ:

—Ինչո՞ւ տուն չեք գնում, հարցնում է բարձրահասակ իրլանդացին:

—Տո՛ւն: Ծիծաղում եմ: Տուն չունեմ:

—Յեկե՛ք ինձ հետ, աղաքարում է իրլանդացին:

Գնում եմ, մտածելով, վոր վոստիկանատուն է տանելու: Լավ է: Այնտեղ տաք է, տախտակների վրա մինչև առավոտ կը քնեմ:

—Այնտեղ ավելի կը զայրանամ, կը հասնեմ բարկության գաղաթնակետին, մտածում եմ, ինչ ուզում է լինի, վոչինչ, բացարձակապես վոչինչ չունեմ կորցնելու, կը կորցնեմ միայն գիշերները-թափառելու «իրավունքը»:

—Յերկա՞ր ժամանակ է տուն չունեք, հարցնում է վոստիկանը:

—Վո՛չ, նոր եմ յեկել Նյու Յորկ, բայց ինչպես յերեում է յերկար կը տևի:

—Ինչո՞ւ:

—Գործ չկա, պատասխանում եմ:

Վոստիկանը անիմաստ ծիծաղում է:

Ա՛յո, այդ ծիծաղը, այնքան անպատճառաբանված էր:

Ինչո՞ւ յեր ծիծաղում, մինչև հիմա յեկ չեմ հասկացել: Յերևի հիմար էր: Միթե՞ հիմարությունը պատճառաբանված չի լինում:

Կանգ ենք առնում մի շենքի առաջ, մտնում ենք ներս, մաքրամաքուր մի շենք, մտնում ենք գրասենյակ, գրասենյակում արձանագրում են իմ անունը, և տալիս են փոքրիկ անկետա՝ լցնելու. լցնում եմ վոտանգավոր անկեղծությամբ: Վոստիկանը բարի գիշեր է ասում, նայում է ինձ բարությամբ, ժպտում ու հեռանում: Գրասենյակի վարիչը ելքաբաղան կոճակը սեղմում է, գալիս է մեկը, վորի գիշերային տարազից կարելի յեր միայն բազնիսի ծառայող կարծել:

—Տարե՛ք պարոնին, ասում է գրասենյակի վարիչը:

—Հաճեցե՛ք, ասում է ինձ յերկրորդը:

Յես հետևում եմ: Ո՞ւր եմ գնում, չզիտեմ, չենք տաք է, դա յե ինչ հանգստացնողը, թող բանտարկեն, վոչինչ:

Մտնում ենք մի քնդհանուր սրահ, վորի բոլոր պատերը լցված են փոքրիկ, փոքրիկ յերկաթե պահարաններով: Դիտում եմ քննական հայացքով, ուզում եմ իմանալ թե ո՞ւր եմ, ինչո՞ւ բերին ինձ այստեղ, բայց անողուտ, վոչինչ չեմ հասկանում:

—Հանեցե՛ք ձեր չորերը, ասում է «բազնիսի ծառայողը»:

Հանվում եմ ու բոլորովին մերկ կանգնում. «բազնիսի ծառայողը»-ը մի պահարանի փոքրիկ բանալի յե տալիս, վորպեսզի չորերս գնեմ այդ պահարանի մեջ ու փակեմ: Շորերս գնում եմ պահարանում, կողպում և բանալու հետ միացած բետոնե պարանից անց կացնում թեխ: Նա ինձ առաջնորդում է մի դուռ, բաց եմ անում դուռը, մտնում եմ ներս, բացված տեղը կորրիդոր է, խորքում մի փոքրիկ սենյակ առանց դուռի, մի սեամորթ ափս լցնելու չափ կակուղ սապոն և տալիս ու մի չուշանի պես սպիտակ ցամքոց, շարու-

գիշերելու ստափ ունեցող մարդ է, գիտե գիշերները պատասպարվելու բոլոր հնաքքները, բայց ինչո՞ւ յե դուրս մնացել: Վորովհետեւ ամեն ինչ փորձել է և մաշվել են մինչև անգամ հնաքքները, բոլորն ել հասել են իրենց վոդորմելի վախճանին:

—Հինգ սենթով կարելի չէ ամբողջ գիշերը հրաշալի պանդուկ ունենալ, ասում է իմ բաղդակիցը:

—Ինչպե՞ս, ցո՛ւյց ավելք ինձ այդ պանդուկը, աղաղակեցի ու բռնեցի նրա ոճիքից, վոր հանկարծ չծաղրի ու հեռանա:

—Հինգ սենթ ունե՞ք, հարցրեց:

—Այո, միայն հինգ սենթ ունեմ, պատասխանեցի:

—Ի՞նչ հարուստ եք, իմ տղա, հինգ սենթով փառավոր կարող եք քնել, հավաստիացրեց ինձ «գիշերողը»:

—Շո՛ւա, ցո՛ւյց ավելք ինձ պանդուկը:

—Յեկե՛ք, ասաց «գիշերողը»:

Յեա հետեցի: Նա տարավ ինձ ստորյերկրյա տրամվայի մի կայան ու ասաց.

—Գնեցե՛ք մի տոմս, մտեք կառախումբը, յերկու անգամ ծայրից ծայր գնացեք ու յեկե՛ք՝ կը լուսանա, այնտեղ տաք է, կարող եք կարդալ, քնել, դարթնել, ծանոթանալ մարդկանց հետ, վոչ վոք իրավունք չունի ձեզ դուրս բերելու վազոնից:

—Ի՞նչ լավ կլինե՞ր տասը սենթ ունենալի և միասին «գիշերելինք», ասացի բարեկամին:

—Ձեր ունեցածը հինգ սենթ է, ավելորդ մի փիլիսոփայեք, իմ բաղդավոր բարեկամ, մտե՛ք ներս ու քնեք, ասաց նա ու հեռացավ:

Անկեղծ էլի ասում, բայց իսկապես ավելորդ եր ասելու: Մտա ներս: Վազոնը մտնելիս ժամը տասներկուսն էր, բազմություն կար. բայց մի քանի կայարանից հետո վազոնը թեթեացավ, նստեցի մի խորունկ թաղվող նստաբանում և քնեցի: Քունս անհանգիստ էր, մղձավանջներով ու զարհուրելի անկումներով լեցուն. մի քանի անգամ զարթնեցի, մոռանալով, թե ուր եմ քրնել. հիշեցի ու ելի քնեցի: Յերբ վերջնական զարթնեցի՝ առավոտյան ժամի չորսն էր, կառախումբը հետ եր վերադարձել, և վոչ վոք ինձ չեք խանդարել: Վազոնում ութը-տասը հոգի կային, վորոնք ինձ նման «գիշերողներ» էլին, բնորական կամ պանիայի չուրջը վիճաբանում էլին. բոլորն ել արտահայտվում էլին Յեվգենի Դերզի ոգաին. Դերզի անունով պարզվեց, վոր նրանք սոցիալիստներ էլին: Նրանց միջից մեկը մոտեցավ ինձ ու չգիտեմ ինչո՞ւ աղ-գություն հարցրեց: Ասացի. պարզվեց, վոր նա յեկ հույն էր, յերկար «գիշերող»-ներից, վորն առաջին անգամ ինձ պատմեց սոցիալիզմի, չորրորդ գտահարգի մասին: Յերբ կայարանից դուրս ելինք գալիս, հույնը ինձ ասաց.

—Մենք ելի այստեղ կը հանգիպենք, և ծիծաղեց:

Հասնում է նորից գիշեր: Չորրորդ գիշեր: Հազում եմ, անվերջ տաք ճաշարաններ մտնելով ու դուրս գալով ցուրտ անգուլթ ողին. մրսել եմ: Չեմ գարժանում: Կես գիշերին կանգնած եմ մի ծառի տակ, հագում եմ, չեմ նշմարում, վոր վոստիկանը մոտենում է ինձ:

—Հիվանդ եք, պարո՛ն:

—Հազում եմ, պատասխանում եմ:

—Ինչո՞ւ տուն չեք գնում, հարցնում է բարձրահասակ իրանդացին:

—Տո՛ւն: Ծիծաղում եմ: Տուն չունեմ:

—Յեկե՛ք ինձ հետ, աղաբարում է իրանդացին:

Գնում եմ, մտածելով, վոր վոստիկանատուն է տանելու: Լավ է: Այնտեղ տաք է, տախտակների վրա մինչև առավոտ կը քնեմ:

—Այնտեղ ավելի կը դայրանամ, կը հասնեմ բարկության դաղաթ-նակետին, մտածում եմ, ինչ ուզում է լինի, վոչինչ, բացարձակապես վոչինչ չունեմ կորցնելու, կը կորցնեմ միայն գիշերները թափառելու «իրավունքը»:

—Յերկա՞ր ժամանակ է տուն չունեք, հարցնում է վոստիկանը:

—Վո՛չ, նոր եմ յեկել Նյու Յորկ, բայց ինչպես յերեւում է յերկար կը տևի:

—Ինչո՞ւ:

—Գործ չկա, պատասխանում եմ:

Վոստիկանը անխմստ ծիծաղում է:

Ա՛խ, այդ ծիծաղը, այնքան անպատճառաբանված եր:

Ինչո՞ւ յեր ծիծաղում, մինչև հիմա յեկ չեմ հասկացել: Յերեկ հիմար եր: Միթե՞ հիմարությունը պատճառաբանված չի լինում:

Կանգ ենք առնում մի շենքի առաջ, մտնում ենք ներս, մաքրամաքուր մի շենք, մտնում ենք գրասենյակ, գրասենյակում արձանագրում են իմ անունը, և տալիս են փոքրիկ անկետա՝ լցնելու. լցնո՞ւմ եմ վոստիկանը անկեղծությամբ: Վոստիկանը բարի գիշեր է ասում, նայում է ինձ. բարությամբ, ժպտում ու հեռանում: Գրասենյակի վարիչը երեքտրեան կոճակը սեղմում է, գալիս է մեկը, վորի գիշերային տարազից կարելի չեք միայն բաղնիսի ծառայող կարծել:

—Տարե՛ք պարոնին, ասում է գրասենյակի վարիչը:

—Հաճեցե՛ք, ասում է ինձ յերկրորդը:

Յեա հետևում եմ: Ո՞ւր եմ գնում, չգիտեմ, չենքը տաք է, դա յե ինձ հանգստացնողը, թող բանտարկեն, վոչինչ:

Մտնում ենք մի ընդհանուր սրահ, վորի բոլոր պատերը լցված են վազ-րիկ, փոքրիկ յերկաթե պահարաններով: Դիտում եմ քննական հալացքով, ուզում եմ իմանալ թե ո՞ւր եմ, ինչո՞ւ բերին ինձ այստեղ, բայց անողուտ, վոչինչ չեմ հասկանում:

—Հանեցե՛ք ձեր չորերը, ասում է «բաղնիսի ծառայողը»:

Հանվում եմ ու բոլորովին մերկ կանգնում. «բաղնիսի ծառայող»-ը մի պահարանի փոքրիկ բանալի յե տալիս, վորպեսզի չորերս գնեմ այդ պահարանի մեջ ու փակեմ: Շորերս գնում եմ պահարանում, կողպում և բանալու հետ միացած բետինե պարանից անց կացնում թեխ: Նա ինձ առաջնորդում է մի դուռ, բաց եմ անում դուռը, մտնում եմ ներս, բացված տեղը կորրիդոր է, խորքում մի փոքրիկ սենյակ առանց դուռի, մի սեղանի վրա լցնելու չափ կակուղ սապոն և տալիս ու մի շուշանի պես սպիտակ ցամաք, չարու-

նախում եւմ ճանապարհը, մտնում եւմ մի ընդարձակ բաղնիս, հարյուրավոր
 դուռներ, բայց վու՛ մի լողացող չկա, արդեն ու՛շ է: Ինչո՞ւ չեմ լողանում,
 չգիտեմ, բայց լողանում եւմ ազահարար, մարմինս տաքանում է, տաքու-
 թյան մի անասելի հեշտանք եւմ զգում, ջուրը վազում է, վազում է անվերջ,
 առատ, ինչպէս ավազը արարական յերկրներում, թափվում է տաք, հեշտու-
 ղրգիւ ջուրը, կատաղած անձրեւի նման, մարմինս, ցրտացած, փայտացած
 մարմինս տաքանում է, ափսոսաբար զյուրեկանություն եւմ զգում, ինչպէս կզգայի
 իմ սեփական մոր գրկում: Յեւ կը ցանկանայի մնալ այդ տաք շատրվանի
 տակ, յեթե քունս ինձ չըննադատեր վերջացնել: Վերջացրի, փաթաթվեցի
 սեամորթի տված սպիտակ մեծ ցամքոցի մեջ: Կյանքում ինձ վու՛ մի ծաղկի
 հոտ ափսոսան չեւ հարբեցրել, վուրքան բուրումը այդ նոր արթնկված,
 մաքուր սպիտակեղենի: Շարունակեցի ճանապարհս, բացի առաջս յեկած
 դուռը, ելի կորրիդոր, դուռը բանալիս, դանդի մեզմ հնչյուն լսվեց, անմի-
 ջապէս կորրիդորի մի դուռը բացվեց և այս անգամ մի սեամորթուհի կանգ-
 նեց զեմս, «հեռեկեցե՛ք ինձ» ասաց սեամորթուհին: Հեռեկեցի: Մտանք մի
 սրահ. մեզմ տաքություն, կիսալույս. աչքս պտտցրի չորս կողմս, հար-
 յուրավոր մարդիկ քնում էլին, վոմանք խորդում, ծանր շնչում, շատերը
 կարծես չեյին ել շնչում, բնկղմվել էլին ո՞վ զիտե ի՞նչ աշխարհում: Բոլորն
 ել մրսածներ ու հոգնածներ էլին, փախել էլին փողոցի անգթությունից:
 Սեամորթ կինը, վորի աչքերը վալլում էլին անդունդն ընկած աստղերի
 նման, առաջ խոնաված ցամքոցը վրայիցս և նորը տվեց, նոր-նոր բանալով
 ծալքերը, ելի փաթաթվեցի չոր, տաք ու մաքուր սպիտակեղենի մեջ, և
 մտա անկողին: Անկողին մտնելուց հետո՝ կարծեցի, վոր տուն վերադարձա
 և մտա մեր տան լվացքի սրբ փոխված իմ մանկության սպիտակ, սպիտակ
 անկողինը:

— Վորեւ բանի կարիք չունե՛ք, հարցրեց սեամորթուհին հեռանա-
 լուց տու՛մ: Դ.

— Ի՞նչ բանի, հարցրի, կարծելով վոր այնքան լավությունից հետո
 ուզում է ինձ հեզնել:

— Զուր, սրինակի համար, լողանալուց հետո ամեն մարդ ջուր է խը-
 մում, պտտախանեց սեամորթը սպիտակ բարությամբ:

— Վո՛ւշ, ասացի, ջուր չեմ ուզում: Շատ ծարավ էլի, բայց ավելի ու-
 ղում էլի ծխել քան խմել:

— Կարելի՞ չե ծխել, հարցրեցի:

— Այո՛, կարելի չե, բայց վո՛ւշ այտուկ, ա՛յ այն սենյակը, այնտեղ
 ցուրտ չե, չեք մրսի, մի փախնաք:

Ծխելու հնարավորությունն ապահովելուց հետո՝

— Ուրեմն մի բաժակ ջուր տվեք, խնդրեմ:

Մոտ եր ջրի տեղը, մի բաժակ ջուր տվեց սեամորթ կինը. մեջը սա-
 ռույցի փաթիկի մի կտոր եր լողում: Խմեցի այս սառույցի կտորն ամբողջ
 մարմինս հովացրեց:

— Գիշեր բարի, ասաց սեամորթ կինը, աչքերը փայլակեց, մի փոք-

րիկ շարժումով սե զնդիկները կորսվեցին, ձյունի պէս սպիտակեց աչքի
 խոռոչը և հեռացավ: Յեւ միտս գրի վեր կենալ, գնալ ծխելու սենյակը,
 մի գլանակ քաշել, քաշել մինչև վոսկորներին ծուծը և վերադառնալ,
 բայց վու՛ գնացի և վո՛ւշ ել իմացա թե ինչպէ՛ս քնեցի, միայն առավոտ-
 յան յերբ աչքերս բացի՝ հիշեցի, վոր այն գիրքումն էլի՝ յերբ միտք էլի
 անում գնալ և ծխել:

Գիշերը յերազեցի: Խառնիխուռն վու՛նչ չկար այդ յերազում. պաշ-
 ծառ, վճիռ, ուրախ մի յերազ. պարում էլի ջահադարդ մի դահլիճում,
 պարում էլի գավառացի իմ մոր հետ: Մայրս յեկել եր Սմբերիկա, տանց
 իր գավառական շորերը փոխելու, նա հագել եր արյան գույն մետաքս,
 սրմայով բանված վրան, ճակատին փոսիկ չարած, մի խոշոր աղամանդ
 խրած սե մագերի մեջ, վորը փայլում եր ինչպէս մեկ հատիկ կրակը
 չվառված ամուխի զեզում: Համբուրում եր ինձ մայրս, համբուրում եր
 ափսոսի հրճվանքով և կրքով, կարծես յերիտասարդ հայրս լինելի նոր
 հանդիպած իրան, պարում եր նա, գավառացի այդ միամիտ, աղոթող
 կինը մի վալլս, փոթորկալի, ցանկահարույց, կաթում էլին նրա վտան-
 քը, ինչպէս վտանքը սլափնական պարուհուն: Աղոթքներից, հայկական
 յեկեղեցու մթնշաղից, խնկից ու մոմից հեռու, նա գրկել եր իմ հոգին վոր-
 պէս սիմփոն ուրախության, յերիտասարդ աշխարհի: Ապա նա ուղեց պարել
 առանձին. սուրբ գրքի և ճաշու ավետարանի ընթերցող մայրս սկսեց պա-
 րել մեկն այն Փանտաստիկական պարերից, ոճապաշտ, մերկալից նա-
 դանքների խոյական, ամենի մի պար, վորի նմանը չի պարել վո՛ւշ մի սպա-
 նուհի բոլոր ժամանակներում և վո՛ւշ մի արար կամ հնդիկ աղջիկ խորա-
 խորհուրդ այդ յերկրների նախադարյան պատմությունից մինչև հիմա:

Մայրս շարունակում եր իր ամենի, վայրենատենչ պարը, յերբ հան-
 կարձ իմ ամբողջ հոգին լցվեց արցունքով, վազեցի, գրկեցի նրան, գլուխս
 թաղեցի սրմայով բանված արյան գույն մետաքսե հին, անտիկական չո-
 բերի ծալքերում և լցրի նրա կուրծքն իմ յերիտասարդ ուրախության ար-
 ցունքներով: Մեր չուրջն ամերիկացիներ էլին, Փրակներ հագած մարդիկ
 անգլերեն լեզվի հատուկ մրավյուններով և բացականչություններով. կա-
 նայք վոսկրոտ էլին, յերկար, նիհար, մեղվիրան, առամները ցցած ան-
 հրապույր և անհրավեր զեկոլաեններով, ապշած ու հիմարացած՝ դիտում
 էլին իմ մորը, զիտում էլին արեւելյան այդ խոյությունը, վոր արժեք
 զեզերն ամերիկյան բոլոր վոսկիների, զեզերը կաթոլիկ յեկեղեցու արեւե-
 րից գողացված զոհարների, աստղանման բոլոր քարերի:

Առավոտյան յերբ աչքերս բաց արի, մի անգամ ել խորը շնչեցի բու-
 րումը սպիտակ անկողնի, բարի, հուրընկալ անկողնի: Յատկեցի անկոյ-
 նից մյուսների հետ, ուրախ, զվարթ, գաղջ մթնոլորտը ապլիս եր ինձ
 ճկունություն և վոստում: Գնացինք պահարանների սրահը, հագնվեցինք:
 Մեզանից 50 հոգու անունները կարդացին, մենք մնացինք այնտեղ,
 մյուս գիշերողները վազեցին դուրս: Սարսափելի զեմքեր կային գիշերող-
 ների մեջ, վորոնք հայտնաբերվեցին, յերբ հագան իրենց առորյա շորերը,

— Հայ եր:

— Այո:

Յերբ հայ լինելս իմացավ, սկսեց հայերեն խոսել:

— Յես քեզ լավ գործ կը ճարեմ, ասաց, դու լավ մանչ ես, բայց մի քանի թեթեւ պայմաններ կան, վերոնց պետք է հնազանդվես:

— Նախ և առաջ պետք է աստուծո հաճատան, աղա՛ս, աստուծո հաճաւորաց հետ ել, մեր յեկեղեցու անդամ պետք է գրվես, թեթեւ բաներ են, յես քեզ շատ աղեկ գործ կը ճարեմ:

— Սակարկութիւնն եք անում, ի՞նչ է, պատվելի, գոչեցի:

— Սակարկութիւնն չէ, այս կերպով փրկուեմ ենք մոլորվածներին, թեթեւ պայմաններով:

— Թեթեւ չէ, պատվելի, շատ ծանր է, ասացի, յես դեռեւ աստուծո մասին վերջնական յեզրակացութեան չեմ յեկել:

— Ի՞նչ յեզրակացութիւն, ի՞նչ բան, կարծես յես շատ եմ հաճատում, գոչեց պատվելին մաերիմ բարկութեամբ, ասա՛ այո, դնա՛ գործիդ:

— Չեմ անի, պատասխանեցի վճռական:

Յերկար փնտրուց հետո՝ պատվելին ուզեց ազգակցական մի բարութիւն անել, ամէն ինչ մի հասցէ, ուր կարող էյի գործ ճարել, պայմանով, վոր վո՛չ վորին հասեցի թե իրենից եմ ասացել հասցեն: Խոստացա անել, հասցեն ասացա ոտանց պայմաններէ և դուրս թուա:

X յեկեղեցու պատվելիները, վորոնց թվին և մի հայ պատվելի, շահագրգռված էյին իրենց յեկեղեցու հաճախորդներն ամէլացնելու հարցով, ինչքան շատ լինելին հաճախորդները, այնքան շատ յեկամուտներ կստանային պառավ և հարուստ հաճատացյալ կանանցից: Նրանք պայմանաւորվորված էյին քաղաքի դանադան վաճառատների հետ, վորպեսզի իրենց յեկեղեցու անդամներին գործ հայթայթեն, դնեն ծառայութեան մեջ «ոգնած լինելու համար բարի քրիստոնեայաների»: Դրա համար էր, վոր պատվելիները պահանջում էյին նախ յեկեղեցու անդամ արձանագրվել և ապա գործի կամ ծառայութեան հասցեն ստանալ: Հայ պատվելին մտել էր X յեկեղեցին, վորովհետեւ նա խոստացել էր մեծ թվով հայազգի հաճախորդութիւն ամէլացնել նույն յեկեղեցու հաճախորդների թվի վրա:

Ջարմանալի տպավորութիւն թողեց ինձ վրա այդ հայ քրիստոնեայան խաղաղա և կեղծավոր էր նա իր վոսկորների, մաքի և հոգու ամենահետին խորքը, բայց անասելի ճշմարտութեամբ զինված, նա ասում էր, վոր ամեն ինչ սուտ է, աստված, կրոն, յեկեղեցի, բայց սուտ չէ, վոր դրանով կարելի չէ ապրել մաքրակրոն, քրիստոնեական կեղծավորութեան դատական աչք յերկրում:

— Սուտ չէ, ասում էր նա, վոր դուք ասանց զբան վատ էք ապրում, մինչեւ անգամ գիշերելու մի անկյուն չունեք, իսկ յես միայն գրանցով լավ եմ ապրում, ուտում, խմում, հագվում, զվարճանում, հեռու Ֆիզիքական աշխատանքներից, որեկան մի յերկու ժամ աշատեղ նստում եմ, ամբողջ կյանքս արդեն ապահովված է: Յերբ յես նրան ատարկեցի, վոր յես խոսում

եմ սկզբունքի մասին, նա ինձ պատասխանեց,

— Սա էլ սկզբունք է, աղա՛ս:

Յես ուզեցի խոսել, նա շարունակեց.—

— Յեմ շատ դժգոհ եմ սկզբունքի և, անել մի գործ, վորին չես հաճատում, ծառայել մի գործի, վորի ամենավերջին մասնիկը փուճ է, անբովանդակ, սա շատ, շատ դժգոհ է, իմ անփորձ տղաս, շատ դժգոհ տանելի սկզբունք է:

Տարիներ անցան և յես չկարողացա բմբունել «անկեղծ» խաղաղութիւնը, «շահագրգռված» անկեղծութիւնը: Յես ապշեցի նրա խոսքերից, զարհուրելի այդ մարդուց: Ստիպված էյի քայլել մի քանի վերստ, առիթ ունելի մտածելու այդ հայ քրիստոնեայայի մասին, մտածում էյի նրա հոգու խղճութեան, մտածում էյի նրա անկշիռ կյանքի փոխարեն շաղկապ աշխատանքի կեղծավորութեան մասին: Մինչեւ հասցեն յես յեկա այն յեզրակացութեան, վոր ամենավտանգավոր զիվանագիտութիւնը «անկեղծ» զիվանագիտութիւնն է: Այդ որվանից յես ճշմարիտ յերկրուղ եմ զգում այն մարդկանցից, վորոնք օտարախելի «անկեղծութեամբ» են պատմում իրենց սրիկայութիւնների մասին, վախենում եմ այն մարդկանցից, վորոնք «անկեղծ» ճշմարտութիւնն են մատնանում, վորոնք շահագրգռված են այնպիսի «անկեղծութեամբ», վորպիսի «անկեղծութեան» քողի տակ կարող են ահաւոր շարիքներ գործել:

Յես քեզ չեմ մոռանա, հայ քրիստոնեայ, դու ինձ սովորեցրիր ամէլի շատ, քան բոլոր դրբերը՝ ղեկավարների մասին զրկած:

Յես հասա պատվելու տված հասցեյին և մտա ներս: Դա փոքրաքանակ արեւելյան գորգերի խոնուք էր: Խանութի խորքում կանգնած էր մի բարձրահասակ մարդ, ամերիկյան տարազով, բայց գլխին թրքական ֆես դրած: Հակառակ այդ ֆեսին՝ յես նրան բարեկեցի անգլերեն լեզվով: Նա նույնպէս ինձ անգլերենով պատասխանեց: Պատասխանը թեւ յերկու բառ էր, բայց հաստատում էր նրա անգլերեն լեզվում չքավոր լինելը:

— Յես իմացել եմ, վոր դուք գորգեր ունեք նորոգելու, յես պատրաստ եմ այդ գործի համար:

— Այո, պատասխանեց նա անգլերեն, բայց շարունակութիւնը դարձեց հայերենի.—բայց նորոգվելիք գորգերի մեջ մեկը կա, վոր շատ դժգոհ է, յես դրա համար եմ մարդ փնտրում, կարո՞ղ եք դուք, հարցրեց:

— Արեւելյան գորգի արվեստում ինձ համար դադանիք չկա, պատասխանեցի գոռոգաբար:

Յեսափորն ապշեց, աչքերը չուց վրաս և ապա ներս գնաց և դուրս յեկավ մի գորգ ձեռքին, փոքր սեղանի վրա: Բերածը պարսկական մետաքսե գորգ էր, վոր վառվում էր խոր, ճշմարիտ գույներով, հարյուրավոր ֆիգուրաներով, յերիզներով և ծաղիկներով: Գորգի մի անկյունի մոտերքը ձեռքի չափ արթուկից ալրված տեղ կար: Այդ ալրվածքն էր, վոր պետք էր փրկվել և յես կարող էյի: Այդ գորգը հյուսած կը լինէր պարսիկ մի ազնիւ իր սիրեկանի սիրուն, վոր տարիներ յերգելով հյուսում է, հյուսում է ան-

վերջ և հարսնութեան որն իր հետ և տանում իբրև սփառ փութու սիրեկանի փութերի տակ սիրով և արյամբ լուսավորված առաքառախի գիշերը:

— Յես կարող եմ հյուանել, ասացի, յեթե լավ կը վճարեք:

— Հը՛, ծիծաղեց Ֆեսավորը, 10,000 դոլլար արժե, յեթե նորոգվի, ինչ կուզեք՝ կտամ, պատասխանեց հեղուրեն:

— 500 դոլլար կը վերցնեմ աշխատանքիս համար:

— Ի՞նչքան ժամանակի մեջ կարող եք վերջացնել, հարցրեց առևտրական աչքերը պլստացնելով:

— Յերեք ամսից, պատասխանեցի, առանց մտքումս իսկապես հաշիվ անելու:

Համաձայնվեց: Գործը սկսեցի անմիջապես, վորպեսզի ցույց տամ թե իսկապես կարող եմ անել, յեթե վոչ ավանս չեմ տա, իսկ յես ե՛լ չեյի ուզում «գիշերելու տուն» գնալ: Առևտրականը համոզվեց և ինձ ավանս տվեց. յերեկոյան գնացի, կերա, պանդուխտ սենյակ վարձեցի և դրանից հետո միայն գրեցի իմ բարեկամներին իմ քաջած նեղութունների մասին:

Յես հյուանցի պարսկական մետաքս գորգը առանց յերգելու պարսիկ աղջկա նման, բայց հյուանցի մտածելով պարսիկ բանաստեղծի նման, մտածեցի, վոր մարդը կըքի, ճարպի և կղկղանքի մի մեքենա յե, վոր լցնում է ղեղեցիկ բնությունը կեղտով և զարչահոտությամբ: Մանում եյի յես իմ ժամերը, թեկ պատրաստում, բարակ, նուրբ թելեր և հյուանում եյի գորգը իմ թանկագին ժամերի թելերից: Յերեկայում եյի, գորգի հանգուցյների հետ կառուցանում եյի մտածման լեռներ, վորոնց բարձունքներից թավալելու ընկնում եր միայն իմ սեփական հոգին: Այս մտածումների և յերգների մեջ հանկարծ մոտենում եր ինձ պրն. Խնալյանը, հրճվում եր հանգուցյների նրբութունից և բացականչում.

— Աֆերի՛մ, մանչո, բրավո բե՛, վո՞ր տեղից ես սովորել գու այս արհեստը:

— Սա արհեստ չե, սա արվեստ և, պատասխանում եյի, կարծելով վոր գեթ այդ յերկուսի տարբերությունը կը գիտենա այդ ապուշը, վոր ամեն ինչ չափում եր բացառապես ամերիկյան դոլլարներով:

— Յես այսքան ել լավ բանաստեղծություններ եմ հյուանում, պրն. Խնալյան. սա գուցեների և մատների արվեստ և, իսկ մյուսը՝ հոգու արվեստ:

— Աֆերի՛մ, աֆերի՛մ, բանաստեղծություններ ել ես գրում, աֆերի՛մ, ծո՛, մաշալլա՛, բացականչում եր պրն. Խնալյանը և մտահոգվում միայն մի բանով—գործը ավելի արագ եր առաջ գնում, քան յես հավաստիացրի իրեն կամ ինքը կարծում եր:

— Յեթե յես քեզ չափ անգլերեն գիտենամ՝ Ամերիկայի փարային հերը կանխեմ, ասում եր պրն. Խնալյանը և հեռվից հեռու հասկացնում եր, վոր յեթե յես ձեռք քաշեմ դրամատիկական ակադեմիա մտնելուց կամ առհասարակ բանաստեղծությունից՝ կը պահեմ նա ինձ իր մոտ և լավ ու՝ ճիկ կտար:

— Ի՞նչ պետք և անեմ խանութում, հարցնում եյի,— նորոգվելիք գորգերը չուտով կը վերջանան:

— Հե՛տո կասեմ, շատ հեշտ գործ կանես, գրեթե գործ չես անի:

Խնալյանը խանութի յետե մի փոքրիկ սենյակ ուներ, վոր կահավորված եր իսլամական հարեմների սենյակների փոճով—արեւելյան գորգեր, գույնգույն փափուկ բարձեր, թախտ, արեւելյան լվացարան. այդ սենյակի մեջը բացվում եր արեւելյան փոքրիկ մի բաղնիս, վորի ամբողջ պատերը հայուց եյին, հատակը սպիտակ մարմար: Արեւելյան սենյակում դրված եյին դաշլաններ, թրքական, յեզդիական և դանազան տեսակի ծխախոտներ: Այդ սենյակում վոչինչ չեմ խնայված, վոր հեշտանք առաջացնի: Ներս մտնողը զգում եր այնպիսի տարածուն, տիրող ծուլութուն, վորի նմանը միայն զգում են արեւելքում կրոնավորները և կաթոլիկ յեկեղեցու սպասավորները:

Մի ուր հարցրի պրն. Խնալյանին.

— Ի՞նչ բանի ե ծառայում այդ սենյակը:

Նա ցինիկորեն ծիծաղեց և աչքերիս խորքը հառելով, պատասխանեց.

— Դու շատ ես կարդացել, լավ անգլերեն գիտես, ամերիկյան հեղինակներին ճանաչում ես, ինքը ել գրում ես, բայց տակավին շատ բաներ չգիտես, այդ սենյակն և, վոր տալիս և ինձ իմ հանապազոր հացը:

Յես չհասկացա Խնալյանի խորին խոսքերի իմաստը. նա այդ որերում հաճախորդներ չեմ ընդունել, վոր իմանայի խանութի գանազան սենյակների ֆունկցիաները:

Խնալյանի խանութում յես ծանոթացա Կիրակոսյան աղգանունով մի մարդու: Կիրակոսյանը կը լիներ մոտավորապես 40 տարեկան, սպիտակ թելեր ունի գլխի վրա և միրուքի մեջ, բարձրահասակ եր, վորից մի տեսակ կեղծ հպարտություն եր արտացոլում, խոսելիս հայտնի եր, վոր կըթված եր, կարող եր խոսել ամեն նյութի մասին տանելի հմտությամբ, բայց վո՛չ վոք չեմ կարող զուշակել թե ինչ գործով եր զբաղվում: Ծխում եր սև սիգար, պատմում եր ամենալայիք անեկդոտներ, սիրում եր ծուլությունը, հեշտանքը, ընկողմանում եր թախտի վրա, աչքերը սեւեռում եր հեռու, յերագուն, յերբեմն ինքն իրան ծիծաղում եր հեղուարար, մտքումը կամ այն եր մեկին եր ծաղրում և կամ մի միտք եր արհամարհում: Վճ՛

Կիրակոսյանը շատ մոտ եր Խնալյանին: Խնալյանը նրան համարում եր արտակարգ խելոք մարդ և ամեն ինչ, վոր անում եր, նրան եր հարցնում անելուց առաջ, միշտ նրա խորհուրդներով եր շարժվում: Խնալյանը յերբեմն հպարտությամբ և բավականությամբ ասում եր.

— Կիրակոսյանն ել թյուրպես առաց:

Յես ինքս ել շատ մտերմացա Կիրակոսյանին, վորովհետեւ նա շատ դուրսամտ չեյի մարդ եր, ընկերական, միշտ դալիս եր մոտս, գիտում եր ինչպես եմ հյուանում գորգը, յերբեմն գորգի արվեստի վերաբերյալ հարցեր եր տալիս: Նա շատ սիրում եր ծանոթներ ունենալ, վորոնց հետ կարողանար նստել և յերկար խոսել և մանավանդ անեկդոտներ պատմել: Յես նրանից լսել եմ հարյուրավոր լայիք անեկդոտներ, վորոնցից և վոչ մեկը չի կարելի վորեւե կերպ

գրական դարձվածքներով արտահայտել: Յեւ նրա անունը «ծուլութուն» էլի գրել և շատ անգամ յերբ դալիս եր, ասում էլի:

— Բարե, բարե, պըն. ծուլութուն:

Նա չափազանց բավական եր մնում ալո մականունից:

Վերջապես մի ուր յեւ նրան հարցրի.

— Ի՞նչ գործով եք զբաղվում, պըն. Կիրակոսյան,

— Հը՞, գործ, ասաց Կիրակոսյանը և յերկար ծիծաղեց. միևնույն է, իմ գործի տեսակը քեզ ոգտակար չի լինի, դուք իդեալիստ մարդ եք:

Հետաքրքրութունս բոցավառվեց, նրա գործի տեսակը հասկանալը ինձ համար դարձավ կիրք:

Մի ուր նա ասաց ինձ:

— Յեթե ալոքան հետաքրքրվում եք կիրակի ուրը յեկեք... փողոցի և ի ավերնյուի անկյունը, կը տեսնեք:

Անմիջապես գուշակեցի—ձեռնածու է: Սկսեցի ծիծաղել:

— Ծիծաղելը կիրակի ուրը տեսնեք, ասաց Կիրակոսյանը և գնաց:

Ուրեմն ճիշտ էլի, նա ձեռնածու եր:

— Պիտի գնա՞ք կիրակի, հարցրեց ինձ Խնայանը Կիրակոսյանի գնալուց հետո:

— Անպայման, պատասխանեցի:

Խնայանն էլ ծիծաղեց. Նալեցի նրա աչքերին: Հեղին՞ւմ եր ինձ—վա՛շ, նրա՞ն եր հեղինում—վա՛շ, ի՞նչ եր ուզում ասել ուրեմն: Միթե՞ ծիծաղում եր նրա համար, վոր յեւ իմացա թե ինչ գործով եր զբաղված:

— Գործդ չուտով կը վերջացնես, հա՛, մանչս, գուշեց հանկարծ պըն. Խնայանը, կարծես ուզեց խոսակցութունը փոխել:

— Այո՛:

— Ապա յերեք ամիս էլի աշխատելու:

— Այոպես յեզավ, ի՞նչ արած, քեզ համար ի՞նչ տարբերութուն:

— 500 գուլար է, մի՛ մոռանա, գուշեց Խնայանը, վորի ձախի մեջ խոբունկ ցավի չեշտ կար 500 գուլարի համար:

— 10,000 գուլար արժե, մի՛ մոռանա, վրա բերի:

— Աղեկ, աղեկ, չարսնակի՛ր, ասաց Խնայանը և հեռացավ:

Խնայանի խանութի հաճախորդները բոլորն էլ կանայք էլին: Արեւելյան գորգերի փոքրաքանակ գնողները առհասարակ կանայք են լինում, բայց խառխուռն, ամեն հասակի: Խնայանի խանութի հաճախորդները տարբերվում էլին ուրիշ խանութների հաճախորդներից. նրանք բոլոր տարիքի միատեսակ էլին, քաֆթառ ամերիկուհիներ, վորոնք հերոսաբար կովում են պատավութան դեմ, չլքելով յերիտասարդական ձեւերը, յերիտասարդութան հաճութի, ուրախութունների մատերիսը:

Իմ աշխատանքը վերջանալու վրա յեր. սկսեցի դանդաղ աշխատել, մանավանդ յերբ գուշակեցի, վոր պըն. Խնայանը յերեք ամսի փոխարեն 25 ուր աշխատելուս համար՝ ուզում է իր խոստացածից ավելի պակաս վճարել ինձ,

այնպես վոր յեւ առիթ ունեյի յերբեմն գուշա դալու և դիտելու նրան հաճախորդների հետ խոսելիս վաճառքի ժամանակ:

Յերբ հաճախորդը ներս եր մտնում, Խնայանը դադապաղի մտնում եր իր փոքրիկ գրասենյակը, հայելու առաջ մաղերը հարգարում, յերեսին փոշի քսում, ֆեւսը դնում և գուշա դալիս աճապարելով հաճախորդուհուն բարեկու: Բոտ հաճախորդի շափի, գուշեի և տեսակի ցանկութան, սկսում եր նրան ցույց տալ գորգեր միշտ ուսումնասիրելով նրան: Ինչքան վոր Խնայանը տղետ եր զխոտթյան մեջ, նա շատ հմուտ եր իր առևտրում. նա կարող եր մի տող՝ պարզ գրված՝ հասկանալ, բայց կարող եր մանրադննին ուսումնասիրել իր հաճախորդին գնող լինելու կամ չլինելու խնդրում: Յերբեմն նա մինչև անգամ հաճախորդուհուն ներս մտնելու մոմենտում, նրա քայլվածքից, մանավանդ նրա գլխի բռնվածքից գուշակում եր թե «նրանից հաց կելլա՞, թե վա՞շ»: Շրայնում են նրան գորգերի առատությամբ, թե տեսակով, թե չափով և թե գույներով: Յեթե կարողանար ծախել, լավ, բայց յերբ տեսներ, վոր հաճախորդը փախչում և ուրիշ ող գալու և նորովից նայելու խոստովում, նրան հրափրում եր իր արեւելյան սենյակը: Հաճախորդուհուն ներս եր մտնում թե չե, յեւ խում էլի տովորական ամերիկուհու քայականչությունը—«ո՛հ, ի՞նչ գեղեցիկ է»: Վայրկենական ներս եր մտնում և մի սեւամորթ ջահել աղջիկ և նրան մատուցում եր մանուշակից պատրաստված քաղցրավենիք, վորը Խնայանը հատուկ բերել եր տալիս Փոքր Ասիայի խորքերից: Խնայանը մի քիչ խոսում եր նրա հետ, ապա ներսգլութուն եր խնդրում, և գուշա եր դալիս:

Գուշա դալուց հետո մտանում եր ինձ Խնայանը և մըթմըթում.

— Քաֆթառը արդեն ըրբովից, հիմա բոլոր վիենները կը թողնի և առուտուրն էլ կը հաջողվի:

Խնայանի գուշա դալուց հետո նեղրուհին առաջարկում եր հաճախորդ ամերիկուհուն հանվել և լողանալ, ցույց տալով նրան փոքրիկ, ֆանտաստիկ բաղնիսը: Կինը հանվում եր, մերկանում և մտնում բաղնիս: Նեղրուհին մտնում եր բաղնիս, արեւելյան հոտավետ կավով ծածկում նրա մարմինը, արարական յուզեր քսում, յուզեր, վորոնք գնվում էլին հենց Նյու Յորկում: Նեղրուհին մեղկացնում, հեղկացնում եր նրան և յերբ նա ամերիկուհուն գուշա եր բերում խավիլներով փաթափված և տեղափորում հեշտանուտ թախտի վրա, քաֆթառը իրեն զգում եր մեկը արեւելյի այն թաղուհիներից, վորոնց մասին կարգացել եր զրքերում, կամ լսել եր արեւելքում ճամբորդողներից: Ամերիկուհին պատկում եր թախտի վրա, առամները ցցած, վոսկրոտ և նիհար, թեկըր ծուլորեն յերկրացնելով դեռ ու դեն, աչքերը արուշտրեն յերազուն: Սկսում եր քաշել նա զայլանը առաջին անգամ իր կյանքում: Այդ արամազրությունների մեջ ամերիկուհին պատրաստ եր բնորոշելու ամեն ինչ, հնադանդելու ամեն հրավերի, չզիմադրելու վորեւէ վտանգության: Նեղրուհին սկսում եր նրա հետ խոսել կանանց համար վտանգավոր, բայց հաճելի նյութերի մասին, շոշափում եր նրա կանացի ներքին արամազրությունները և հանկարծ բաց եր անում գուշա և աչքի սև գնդիկները յերբ ինչի քսած, եր անում Խնայանին: Խնայանը արդեն նոր ամիլված եր լինում փոշի քսած,

99. 89/65

մաղերը հարգած, զանազան հոտերով լցված ձեռները, մտնում էր ներս: Խնայյանի ներս մտնելուց հետո նեղորոհին յետևի դռնից քաշվում էր խոհանոց, մինչև ամերկուհին հաղնվեր և Խնայյանի հետ դուրս գար արևելյան հարևմից: Ամերկուհին խանութը թողնելուց առաջ ձեռքներով և խորր բավականությամբ թեթևակի ընտրում էր մի քանի գորգ, չեքը գրում և դուրս գնում: «Հաճախորդուհու» դուրս գնալուց հետո՝ Խնայյանը, չեքը ձեռքին, կանգնում էր խանութի մեջուղը, կոտրատվում, մի յերկար և ձանձրացրելի ո՞ք քաշում և ասում:

— Այս էլ գնաց, հե՛յ աշխարհ...

Այդ կանչում էր ծառային, վոր հատակին փռված գորգերը ծալի և տեղափոխի իրենց տեղերը: Խնայյանն այս բոլորն անում էր արտակարգ բրնականությամբ: Ամեն մի այսպիսի «առևտրից» հետո, Խնայյանը սպասում էր, վոր այդ բոլոր կատարվածի մասին վիճելի հետը և ինքը առիթ ունենար զանազան բացատրություններ տալու ինձ, բայց յես նողկանքից, լրացիլությունից կշտացած՝ վորոշել էյի վոր մի խոսք հասել, բայց Խնայյանը այդ վերջին անգամին չհամբերեց:

— Տեսա՞ր ինչպես ծախեցի, բացականչեց նա:

Զգատասխանեցի:

— Ծախված խալիչաների մեջ 1200 գոլլար ողում մնաց, իսկ ինձ վրա միայն 13 գոլլար նստեց, չարունակեց նա:

Ելի չգատասխանեցի:

— Քո կարգացած գրքերը բոլորը կը ծալեմ և վրան կը նստեմ, ելի չարունակեց Խնայյանը:

Համառորեն լուռ եմ:

— Այդ փողի մեկ հարյուրերորդովը յերեկոյան փերիի նման աղջիկ կը գրկեմ, ավելացրեց Խնայյանը և ել պատասխանի չսպասեց և մտավ գրասենյակը:

Մի քանի օրից վերջանում էր իմ գործը, կիրակին էլ հասավ և յես պետք էր գնայի այն փողոցների անկյունը, վորտեղ պետք էր ծանոթանայի Կիրակոսյանի գործի տեսակի հետ: Կեսօրից հետո, ժամը 3 էր, յերբ հասա ասած վայրը, բայց նրան չգտա այնտեղ: Մոտեցա վոստիկանին և հարցրի:

— Կիրակի օրերը այստեղ ձեռնածուները խաղեր սարքո՞ւմ են:

— Վո՛չ, այստեղ ձեռնածուներ չկան, պատասխանեց վոստիկանը, ի՞նչ քանի մասին եք խոսում:

Հեռացա վոստիկանից և կանգնեցի անկյունը՝ հիշելով, վոր Կիրակոսյանը ինձ ասել էր ժամը 3-ից մինչև 4-ը կը լինի այստեղ: Քիչ անց յեկավ Փրկության Բանակի օրկեստրը և սկսեց նվագել կրոնական մարչը «Առաջ, քրիստոնյա զինվորներ»։ Բավական բազմություն հավաքվեց: Փրկության Բանակի յերթաստորդ աղջիկները, սև զլխարկներով, վրաները կարմիր ժապավեններով, սկսեցին փոքրիկ բրուշաքներ վաճառել, մի հատ էլ ինձ տվին «Յեկե՛ք Քրիստոսին» վերնագրով: Սկսեցի թերթատել բրուշուրը, յերբ մի ավտոմոբիլ յեկավ և Կրակոսյան օրկեստրի տաղ, օրկեստրը լուրջ և մեկը ավտոմո-

բիլի վրա կանգնած, սկսեց ճառել: Աչքերս հռուցի խոսողին-Կիրակոսյանն էր: Վոգեկորված էր նա ինչպես ընտրական պայքարի պրոպագանդիստ, ճառում էր Քրիստոսի կյանքի գեղեցկության, կրոնական վստիք և հերոսության մասին, նա հորդորում էր թողնել մոլորություն և հավիտենական կորուստի ճանապարհները, հանձնարարելով քրիստոնեությունը թե այս և թե հանդերձյալ կյանքի համար իբրև միակ փրկությունը:

— Յեկե՛ք Քրիստոսին, աղաղակում էր նա, յեկե՛ք խաչելության, դոհաբերության և անձնուբարացության դժվարին ճանապարհներով: Ավելի լավ է լինել հասարակ քաղաքացի աստվածային հանրապետության, քան ամենամեծ քաղաքացին աշխարհային հանրապետության մեջ:

Ժողովուրդը բերանը բաց լուռ էր. իսկապես վոր Կիրակոսյանը վոգեկորում էր նրանց: Նրանք վորոշեցին մերժել էյին զնեղ աղջիկները վաճառած գրքերից, պահանջում էյին և մի մի օրինակ գնում: Կիրակոսյանը ճառը վերջացրեց առանց ձանձրացնելու, օրկեստրը սկսեց նվագել կրոնական մի յերգ՝ «Բեգ եմ գալիս, տեր աստված»-վորից հետո Կիրակոսյանը աչքերը փակեց, թեվերը տարածեց շրջում, միտքը տնկեց և սկսեց աղոթել: Այդ աղոթքը մոտավորապես հիշում եմ և չեմ կարող այստեղ չարձանագրել:

«Տե՛ր, յես անարժան եմ այս առաքելության, պաղատում եմ նախ և առաջ իմ փրկությունը քան մոլորվածներին, չար ե աշխարհը, տե՛ր, անսահման գայրակեցուցիչ, ծաղիկները, վոր փթթում են, հրապուրում են մեզ, մեղիքը վոր ուղարկվել են աշխարհ, հրապուրում են մեր խեղճ, անոգնական, բիրթունքի բնեթի չափ տկար մեր եղբայրները, ամենից առաջ ինձ ների՛ր, տե՛ր, քո ամենամիստ ծառային, տո՛ւր ինձ իմ ամենօրյա չոր հացը և յես պատրաստ եմ ծառայելու, ամե՛ն»:

Կիրակոսյանը բավական յերկար ժամանակ, թեև լուռ, աչքերը փակ և միտքը տնկած մնաց: Նա դեռ այդ դիրքումն էր, յերբ օրկեստրը սկսեց նվագել տխուր, միստիկական մի յեղանակ-«յերբ աշխարհը մոլորվում է մեղիքի ճամբաներում»: Նվագը դեռ վերջացած չէր, յերբ Կիրակոսյանը ձեռները ծալեց կրծքի վրա, գլուխը կախ արավ, բայց աչքերը մնացին փակ՝ մինչև չվագի վերջը:

Դեռևս ավտոմոբիլը չէր չարժվել, զուցնում էր, վոր գնար, յերբ յես մոտեցա ավտոմոբիլին և սեղմեցի Կիրակոսյանի ձեռքը, միայն ցույց տալու համար, վոր յեկել էյի ծանոթանալու իր գործի տեսակի հետ: Նա ինձ մի ճաշարանի հասցե տվեց, աչքերի մեկը փակեց և խնդրեց, վոր յերեկոյան ժամը 8-ին պատահեմ իրեն: Խոստացա և հեռացա: Ավտոմոբիլը սուրաց և կորավեց Նյու Յորկի ահարկու տարածության և ժխորի մեջ:

Քայլեցի վոտով մինչև «Տայմս Սկուարը», ուր կանգ առի հոգնած, կանգ առի այնտեղ, ուր մարդկությունը անցնում է թավալուն և խելացնոր վագրով, ուր ավտոմոբիլները սուրում են, կարծես մի վերահաս աղետ հալածելիս լինեք նրանց, ուր բյուրավոր լույսեր են վառում, վառում, վառում: Տայմս Սկուարից մարդու աչքերը չեն հափշտակվում կապույտ յերկնքի աստղերից, այնտեղից յերկնքի աստղերը յերեկում են սառած, հիվանդ և

անվայլ, վորովհետև ներքևում յերկրային աստղերը անմարդկային չը-
 ուայլությամբ հոսում են յույս, հոսում են անվերջ, հազար ու մեկ խաղերով
 և աշխարհակներով: Կանգնած ստորյերկրյա տրամվայի կայարանի մոտիկ՝
 դիտում եմ յույսի ծովը և ինձ թվում է, վար խորտակվել են յերկինքները և
 իրենց բոլոր աստղերը թափել են աշտեղ, վորոնք դառնապարտված են այս-
 փնու հափտենական տենդի մեջ, յեթե փոշ ինչո՞ւ աշտեղ յույս, ինչո՞ւ
 աշտեղ չուայլություն, ինչո՞ւ աշտեղ արագություն և ինչո՞ւ աշտեղ մա-
 չումն տարրերի: Չանագան մեծ վաճառատների առաջ թափառելուց հետո՝ իջ-
 նում եմ ստորյերկրյա տրամվայը, ուր ահավոր մի բազմություն աճապա-
 րում է մանել, հրվել վազոնների մեջ. ահա դալիս և կադախումբը, վորպես
 դարկերակը հողին, գալիս և ահարկու, խլացուցիչ, բայց վողկվորիչ աղ-
 մուկով, մի ակնթարթ և ահավոր բազմությունը տեղավորված է վազոնների
 մեջ ամենավերջին կարգադասությամբ: Չեմ մտնում ներս, գեոս ժամա-
 նակ ունեմ ժամադրությանս հասնելու: Յերեվի ավելի գառարկ կլինեն հա-
 ջորդ վազոնները: Կառախումբը սողում, սլանում և հողի ընդերքներից, աշ-
 քերս գամված են միտմ ամենավերջի վազոնի յետեփում՝ վառված վառնդի
 նշանի կարմիր յայտերին, մինչև մի կես և դառնում նա և կորսվում: Ելի
 ահավոր բազմություն, խոնավում է, բարդվում, խճողվում, խոնավում և ա-
 դետիարագությամբ: Ներս են մտնում յերկու նախատիներ, ուրախ ու զը-
 վարթ, յերեկ ովկիանի բացերից նոր են ցամաք իջել: Հարբած են, յերգում
 են ծովերի մարդկանց առուգությամբ և սանձարձակությամբ, գրկում են
 իրար, համբուրվում, գալիս, կանգնում են վառնդափոր կետում, յեզերքը,
 ուր մի աննշան անգղուչություն կարող է լինել մահացու, կառախմբի աղ-
 մուկը գեո շլված, ներս և խուժում նրանից հալածված ողբ աշտանային ուժ-
 դին քամո նման, զլխարկներ և թոցնում և կանանց բզանցքները վեր բարձ-
 րացնում: Նախատիները յերգում են, յերգում են ծովերի մարդկանց առույ-
 դությամբ և սանձարձակությամբ, յերերվում են յեզերքի վրա անհող,
 ինչպես ծովերի մարդիկ. կառախումբը գալիս և, կարում նրանց, նրանց
 վառները թոցում են կայարանում, նետված վոսկորները անգամ ծանր վի-
 ռավորում են մի քանի ճամբորդների, իսկ նրանց իրանները և գլուխները
 ջարդ ու փշուր են լինում և կորսվում են փակուղում, կորսվում են իրենց
 յերգի նման: Մի ակնթարթ իրարանցում, ծառայողներն իջնում են ներքե,
 զգուշանալով ելբորականացած ուղյակներից, մեծ կողմների մեջ հավաքում
 են մարդկային անձանաշի բեկորներ, մինչ հետախոսները գործում են հա-
 դորդելու նախընթաց և հաջորդ կայարաններին, վոր №... և կապրեսը կու-
 չանա 5 բույսով: Այս անգամ մտնում եմ ներս, ընկճված եմ և գլխակոր, կա-
 ուխումբը շաչում է, կարծես փոսնում է վողբաղին, մարդիկ հանգիստ թերթ
 են կարգում, շարունակում իրենց-անտանելի առաջան—«խնդրեմ, չնորհա-
 կալ եմ, ո՛ր, այո՛, ինչպե՞ս չե՛, 7-րդ հանց»—այսպես անվերջ, վո՛չ վոք չի խո-
 սում ծովերի մարդկանց մասին, վորոնք յերգում էլին ծովերի մարդկանց
 առույգությամբ և սանձարձակությամբ, վորոնք գնացին դարհուրելի մի
 ակնթարթում՝ ճիշտ ծովերի մարդկանց նման:

Ժամը 8-ից մինչև անգամ մի քանի բույս առաջ մտա այն ճաշարանը,
 վորտեղ Կիրակոսյանն ինձ պետք էր պատահեր: Դա մի շատ չքեղ ճաշարան էր,
 ընդհանուր մանիշակագույն գեկորացիայով—սեղանները, աթոռները, պա-
 տերը և առաստաղը: Ամեն մի սեղանի վրա դրված էր մի մի փոքրիկ մանիշա-
 կագույն լուսամտիփով լապտեր, ճաշարանն ընդհանուր յուսավորություն
 չունեի, այնպես վոր դժվար չեղավ ինձ համար Կիրակոսյանին անմիջապես
 գտնել: Կիրակոսյանն ինձանից առաջ էր գնացել, առաջը գրել էր մի բաժաղ
 թուի գարեջուր և քիչ քիչ խմում էր, յերբ մոտեցա իրեն:

— Ձեզ էյի սպասում, առաջ Կիրակոսյանը:

— Ուշ չեմ, պատասխանեցի:

— Վո՛չ, ուշ չեք, նստեցեք: ՇՅ

Նստեցա: Սկամորթը մոտեցավ անմիջապես, մի բաժակ սառույցով լիքը
 ջուր գրեց առաջս և կանգնեց:

— Մի բաժակ գարեջուր, առաջի սկամորթին:

Սկամորթը շրջանակաձև մի շարժում արավ և հեռացավ: Յես մի պահ
 լուռ մնացի, Կիրակոսյանը հայտնապես ջղային մի կացություն էր ապրում,
 յերեկ նա ուզում էր, վոր խոսք բանայի իր ճառի մասին, բայց հարմար չէլի
 գտնում:

— Ի՞նչպես հավանեցիք իմ ճառը, հարցրեց վերջապես Կիրակոսյանը:

Սկամորթը մի բաժակ գարեջուր գրեց սեղանի վրա և գնաց:

— Ճառը արվեստի տեսակետից լավ էր, առաջի, բովանդակության մա-
 սին վոչինչ չունեմ ասելու, վորովհետև յես քրիստոնեյության չեմ հավա-
 տում:

Կիրակոսյանը շրթունքները ցավաղին կծկեց և աղահուրեն ինձ էր վի-
 տում և սպասում էր խոսքի վերջանալուն: Յես շարունակեցի:

— Բայց ինձ չիօթեցրեց ձեր աղոթքը, պրն. Կիրակոսյան, — անարժան
 առաքելություն, մեղքերի հրապուրանք, տկար հողի—այս բոլորը ինձ չա-
 փազանց դարձաբերին:

— Այդ աղոթքը շատ անկեղծ էր, վորովհետև յես ինքս ել եմ խոստո-
 վանում, վոր իմ ճառը սուտ էր, պատասխանեց Կիրակոսյանը:

— Դարձյալ նույն «անկեղծ» խարդախությունը, մտածեցի, դարձյալ
 շարությամբ, կեղծավորությամբ լեցուն «անկեղծությունը»:

— Յեթե չեք հավատում, ինչո՞ւ յեք ասում, հարցրի շատ վճռական և
 կարուկ:

Կիրակոսյանը յերկու ումոլ ևս քաշեց գարեջրից:

— Ասում եմ, շարունակեց նա, վորովհետև շատ եմ սիրում աշխարհը,
 աշխարհը շատ սիրելու համար յերկնքի թաղավորությունն եմ քարոզում:
 Ամեն ինչ պարզ էր, սա էլ այն յեկեղեցու հայ քրիստոնեյայի նման էր:

— Այստեղ մի լավ ձաշենք, հետո կը գնանք մի տեղ, յես ուզում եմ քեզ
 մի տեղ տանել, վորպեսզի տեսնես աշխարհը, ինչ վոր դուքսն և յերեւում,
 աշխարհը չե՛, աշխարհը, իսկական, սիրեկան, հրապուրիչ աշխարհը միշտ

Թագնված է, ամենազուլթող բաները միշտ թագնված են, յես սիրում եմ թագնված բաները, ճառեց Կիրակոսյանը:

Մենք ընթերցեցինք, դանադան հարցերի շուրջը վիճեցինք և դուրս յեկանք: Կիրակոսյանը մի ավտոմոբիլ կանչեց: Նստանք: Յես մտքերով տարված եյի, յերբ Կիրակոսյանը մի հասցե տվեց շոֆերին: Ավտոմոբիլը սուրաց: Ճանապարհին մենք վո՛չ մի խոսք չփոխանակեցինք իրար հետ: Անցնում եյինք Ծրուկ Ավրնյուլից, կապիտալի այս հորձանուտ գետից, փոսիու, աղամանդի, ապրանքի, կրքի, ճարպի, լույսի և շոպյության այս ահալոր հովտից: Անցնում ենք բարձրաբերձ հյուրանոցներից, մանուֆակտուրայի քեճամեճ շենքերից, ունիվերսալ խանութներից, հարյուրավոր թաարոններից և կինոներից, սողում են ավտոմոբիլները այնքան արագ և այնքան կարգապահ, կանգ ենք առնում յուրաքանչյուր խաչաձևող փողոցների կետում վերեւից կախված զգուշության կարմիր լույսից, անցնում ենք, յերբ բացվում և վտանգի բացակայությունն աղգարարող կանաչ լույսը, արոտուարներում մարդկային յերկու հոսանք վազում և, թափվում ջրվեժի նման վերից վար և վարից վեր, հոսանքներ աջ ու ձախ, բոլորն ևլ աճապարում են, ինչպես խալածական հուզարկավորության լուռ, մտախոհ ամբոխը: Նայում եմ Կիրակոսյանին, նրա աչքերը հրճվում են, ինչպես աչքերը նոր ուրախության սպասող գեռատի աղջկան, կծում և շրթունքները սպասողի նման, վառում և սկզարը, քաշում մինչև թոքերի խորքը և ինչ վոր մի բան փափաքում ինքն իրեն:

Նյու Յորկի Ծրուկ Ավրնյու, ուր կապիտալը ամեն սր արձանագրում և մարդկային սարսափելի անկումների ու բարձրացումների պատմությունը, այսօր մաղնատ, տեր ու տիրական ամբողջ դասակարգերի, հաջորդ որը ընկած մարդկային խորխորատը, դալարվում և կարիքի, չքավորության, անհեղինակության աղիողորմ ճիրաններում: Մոռնում և այստեղ կապիտալը, տարածում և իր վայրենի ճիրանները, կարծես փոռնում և ուժից, հզվացածությունից, ինչպես փոռնում և հազարավոր շների մի ամբոխ քաղցածության և ցրտի մեջ թողված անմարդաբնակ և անկենդանաբնակ մի կղզում: Գոռում և կապիտալը, վարդես կատաղած ծովը նոյեմբերին: Այդ գոռում գոռումների, փոռնոցների ու մոռնոցների միջից լսվում և խուլ, հեռավոր, համառ և անզիմաղբելի մի հեռց շղթայված, բարկացած և կարիքավոր բազմություններ: Բարկությունը այդ բազմությունների, վորի հեռավոր մտապատկերն անգամ կարող և ահավոր սարսուռներով դողացնել գիտակցությունը, նա, այդ բարկությունը ման և գայիս մթում, հասարակական կյանքի նատիրում, վորի աչքերի բյուրեղները փայլատակում են ինչպես պայթած ուռժը խավարում, այդ բարկությունը ուռձանում և, հզորանում հալած յերկավթի ու մեքենաների ահարկու աղմուկով:

— Ստո՛ւպ, կանգնեցնում և փոստիկանը մեր ավտոն՝ սրենքից դուրս ապագ ենք քշում՝ առնում և մեր համարը և բաց և թողնում: Շոֆերը հանգիստ և, Կիրակոսյանը խոստացել և վճարել տուգանքը, նա ուզում և շուտ հասնել: Քիչ անց մենք կանգ ենք առնում մի ապարամանի առաջ: Կիրակոսյանը վրձարում և վարձքը և տուգանքը, մտնում ենք մուտքի դռնից, այս դռան ու

ներսի դռան միջև մի փոքրիկ քառակուսի տարածություն կա, վորի պատերի վրա տեղեֆոնի ընդունարանի անցքեր կան, և յուրաքանչյուր անցքի համար մի երկարական կոճակ, սղմում և Կիրակոսյանը նրանցից մեկը:

— Հըրո՛ւ. վերեւից ձայնում են խուլորեն,

— Հըլո՛ւ, Դե՞ղի, յես եմ:

Ծիծաղում և վերեւից: Ներսի դուռը մեքենայներն բացվում և, ներս ենք մտնում և բարձրանում սանդուխքներով և յերկրորդ հարկի վրա կանգ ենք առնում մի դռան առաջ, Կիրակոսյանը դռան կոճակը չի սղմում, մի ակընթարթ և դուռը բացվում և, մեզ դիմավորում և հաստ, կարճ, ալյանդակ առնանական շրթունքներով մի նեղբուհի, վորի ժպիտը չի կարելի տարբերել անմեղ յերեխայի ժպիտից: Բարեւում ենք նեղբուհուն և հետևում ենք նրան, մտնում ենք մի դահլիճ կատաղի, վառ, կենդանի դույններով զարգարված, վորի հաստակին փոված և պարսկական մի դորդ, Շիրազի և Սորասանի բոլոր յերանդային հարստություններով խառացված: Ընկզմվում ենք թավշյա բազմաթոռների մեջ:

— Այս բոպէյիս, ասաց Դեղին, ժպտաց ձուռնասպիտակ առամների միջից ու հեռացավ:

Բազկավթոռում յես անսահման հեշտանք զգացի, զգացի վոր հանդստանում եմ, բայց յերկար չափեց այդ, միտս բնկան նավաստիները, վոր յերդում եյին ու հիմա չկան:

Ներս մտավ մի ջահել սպիտակ նեղբուհի, կիսամերկ հաղնված:

Այնպիսի կիսամերկություն, վոր ավելի յե հուզում ցանկությունը:

Կիրակոսյանը բարձրացավ, վազեց ու գրկեց նրան և շտապեց ինձ ծանոթացնել, ինձ ներկայացրեց մի ուսանող, վոր յեկել և աշխարհ տեսնելու:

— Բերել և աշխարհը ցույց տալու, ուղղեցի նրան:

— Միկենույն և, պատասխանեց Քրիստոսի ծառան և նեղբուհուն գրկելով բերեց և նստեցրեց ծնկանը:

Յես հառեցի սպիտակ խափշիկուհուն, վորի մարմինը մարմարյա ուժգնություն ուներ, աչքերը փայլում եյին սև թարթիչների և սպիտակ արտեանունքների միջից, ինչպես սգի տան վառվող սև Պոմը, նա թեթևորեն զալարվում եր, իր թեկերով գրկում Կիրակոսյանի գլուխը, քրիստոսյան թաղում եր խափշիկուհու մարմնի կանացի սուր հոտից հարբած ունեղերը նրա կրճքի ընդգրկող մսերի մեջ: Լուռ եր նա, միայն անտանական թեթև հեռց եր հանում: Նեղբուհու արյունը վառվում եր իր սպիտակ մարմնի միջից, ինչպես թարմ, կարմիր վարդը նոր թափված ձյունի մեջ:

Դեղին բացեց դուռը և սեղանի վրա դրեց մի չիչ սառը զարեջուր, յերեք բաժակ ու հեռացավ: Սպիտակ նեղբուհին լցրեց բաժակները, մեկը ինձ տվեց, ընդունեցի շնորհակալությամբ, յերկրորդը տվեց Կիրակոսյանին: Կիրակոսյանը չբավականացավ միայն շնորհակալությամբ, գրպանից հանեց 50 դոլլարանոց մի թղթադրամ և նվիրեց նեղբուհուն:

— Աս, ասեց Կիրակոսյանը, հանուն Քրիստոսի վաստակած դրամ և:

Սպիտակ նեղրուհին առավ փողը, գրեց իր գուլպա—գանձարկղում և գրեկեթով Կիրակոսյանի գլուխը՝ ազահորեն համբուրեց։

Կիրակոսյանը բաժակ բաժակի յետևից պատարկեց, հարբեց, սկսեց նրա մեջ ցանկութեան խոլախան խարսկեր։

Յեւ չուտով դուրս յեկա փողոց, Կիրակոսյանը մնաց այնտեղ, մինչև անգամ չնշմարեց, փոր եւ փախչում եմ։ Վիթխարի քաղաքի կենտրոնից հեռու ելի, քայլեցի մի քանի փողոց, իջա ստորյերկրյա տրամվայր և գնացի հյուրանոց։

Պատկած եմ մահճակալիս վրա, հետևից ելեքտրական փողբիկ լույսը յուսափորում և որման լրագիրը կարգում եմ։

«Նախահանգստում հյուսիսային ուժեղ քամիների պատճառով սառել են 32 անապատան մարդիկ»։

Յերբ լրագիրը թողի ու հիշեցի Կիրակոսյանին, յեկա այն յեղրակացութեան, փոր նա իսկապես ձեռնածու եր, արմատի կատարներին հասած ձեռնածու, փոր խաղում եր «յերկնք»-ի ու յերկրի միջև, մի լարախաղաց՝ կախված արհամարալի բարձրութեաններից, մի ձեռնածու, փորի վրձ թե միայն մարմինն և ձկուն, ոճագալար, սողունային, ճարտար ու ճարպիկ, այլ և նրա հոգին, փոր խաղում եր «ստաուում» և մարդկանց միջև ստավածային Ֆինանսով, գնելով սպիտակ նեղրուհուն, փորի մարմինը նման եր ամենաանարատ մարմաններին և արյունը հալած, հեղուկացած կարմիր վարդերին։

Մի քանի սր հետո մի քանի ծանոթ հայ ընկերների հետ միասին պատահեցինք պրն. Կիրակոսյանին, փորը մեկ հրավիրեց գինեատուն։

Վրձ թե միայն գինեատուն չեյի ուզում գնալ Կիրակոսյանի հետ, այլ և մինչև անգամ չեյի ուզում նրան պատահել քարոզից, ազդեցից և նեղրուհու տանը տեղի ունեցած դեպքից հետո, բայց ընկերներս ստիպեցին, հնարավորութեան չունեյի անմիջապես բացատրելու և նրանց հետ միասին ապամա ներս մտա։ Նստեցինք սեղանի շուրջը և սկսեցինք խմել։ Կիրակոսյանը ըստ իր սովորութեան անեկդոտներ եր պատմում և բոլորը լիաթուք ծիծաղում էին։

Մենք խմում էինք ջինջերեյլ և չամպայն, իսկ Կիրակոսյանը՝ իր ամենաիրենքի թուխ գարեջուրը։

Հանկարծ Կիրակոսյանի գեմբը փոխվեց, ստացավ լուրջ կերպարանք և մեկ հայերեն լեզվով ասեց։

— Տղերք, անդիբեն լեզվով մի ճառ պետք և ասեմ, լուրջ կերպով պետք և լսեք, զգացվե՛ք և ինձ հետ միասին դուրս գաք այս գինեատնից։

— Լավ, պատասխանեցին ընկերներս։ Յեւ լուս ելի։

Կիրակոսյանը վռտի կանգնեց գարեջրի բաժակը ձեռքը և սկսեց։

— Պարոններ, յեւ ուրախ եմ, փոր հանդիպեցի ձեզ և ձեզ հետ միասին յեկա այստեղ, ուրախ եմ նաև, փոր դուք լսեցիք Հիսուսի խոսքը և խոստացաք դուրս գալ այս վայրից, հեռանալ և յերբեք նորից չմտնել ներս ձեզ կյանքում, Քրիստոսի յեկեղեցու դռները բաց են ընդարձակուրեն, բոլոր մո-

լորվածների համար։ Խմենք այս վերջին բաժակները և ուխտենք ասածու առաջ, փոր սա լինի վերջինը մեր ամբողջ կյանքում։

Խմեցինք ու դուրս յեկանք գինեատնից իրեն «փչացածներ» և Կիրակոսյանն էլ իրեն մեր «փրկիչը»։

Յերբ դուրս յեկանք, ընկերներից մեկը հարցրեց։

— Ի՞նչ պատահեց, պրն. Կիրակոսյան։

— Մեր վարչութեան անգամներից մեկը ներս մտավ, պատասխանեց Կիրակոսյանը։

Հաջորդ որը Խնայանի մոտ ունեցած աշխատանքս վերջացրի ու հանձնեցի։

— Յեթե ուրիշ աշխատանք ունեք՝ կանեմ, ասեցի յես։ խ

— Շատ գործ ունեմ, բայց դու մեղք ես այդ գործերի համար, քեզ ուրիշ գործ կտամ։

— Ավելի լավ, ասեցի, ավելք։

Խնայանը ինձ առաջարկեց չարաթական 40 դոլլար և «գործ»-ս պետք է լիներ արեւելյան փողբիկ սենյակում հաճախորդահիներին «հյուրանիրութեաններ» անել։

Իմ պատասխանս չատ կողիտ յեղավ պրն. Խնայանին, պահանջեցի իմ 500 դոլլարս, փորպեսզի յերկրորդ որը այլևս իր մոտ չգամ։ Նա ինձ իր տրվածների վրա լրացրեց 300 դոլլար և հայտարարեց։

— Մի ամսվա աշխատանքի համար այսքանն էլ բավական և։

Զայրույթից մինչև ականջներս փլթակները կարմրեցին և բողբոջեցի, Խնայանը չլսեց։

— Ո՛ւր ուզում ես՝ այնտեղ գնա, ասաց։

Յեւ անմիջապես աճառարեցի փաստարանի մոտ, փորը ինձ տվեց չատ կտրուկ պատասխան։

— Քանի փոր ձեր սակարկութեանը գրավոր չե և վրձ վրք ել ներկա չի յեղել, վրձինչ չենք կարող անել։

Ել չվերադարձա Խնայանի մոտ, ճիշտ է՝ կորցրի իմ շահելիքից 200 դոլլարը, բայց ճանաչեցի յերկու մարդկանց, փորոնք ապրելու համար չալակել էին իրենց հոգու ուտերի վրա մարդկային կեղտոտութեան մեծ աղկոսը։

Յերկու սր հետո յես ծառայութեան մոտ Նյու Յորկի արեւելյան գորգերի մեծաքանակ վաճառական հայադղի Ալբրաչանի վաճառատունը իրեն գորգեր նորոգող և լվացող։

Ալբրաչանի վաճառատուն մեջ իմ և իմ ընկերների աշխատանքը ստաժանակիր եր, որեկան 9-10 ժամ նորոգում էյինք արեւելյան գորգերը, փորոնցից մեծ տոկոսը գալիս եր անտանելի կեղտով բեռնավոր։ Գորգերը լրվացվում էին ելեկտրական լույսով լուսավորված թաց ներքնահարկում, լրվացողների վրաները, թեև սեղաններ կոչիկներ հաղած, բայց անընդհատ ջրի մեջ լինելով՝ սառչում էյին։ Ջրի ուժեղ հոսանքով դուրս էյինք բերում գորգերի փոշիները, ապա յեռացրած սապնաջրով փողոգում և հաստ, կողիտ խոզանակով փայլեցնում, փորից հետո բաց էյինք թողնում ստոր ջրի ուժեղ

Հոսանքը, ջրի սառնությունից սառնալուրը սառչում էր, կաշու՞մ էր գորգի խիտ բրդերին և դուրս չէր գալիս, լվանալուց հետո ել՝ փոքրիկ գորգերը մի հոգով, իսկ մեծերը մի քանի հոգով, պետք էր կախ տալինք բարձր սյու- ներից ամենապրիմիտիվ միջոցներով: Ամերիկյան բարձրագույն տեխնիկան մուտք չէր գործել արևելյան գորգերի վրձ մի վաճառատուն: Հայտարար- վում էր թերթերում, վոր գորգերը լվացվում են արևելյան տեխնիկայի բարձ- րագույն որենքների համաձայն: Ամերիկացին այդ հայտարարությունից շատ բան էր յերեակայում, իսկ հայտարարությունն էլ սուտ կամ սխալ չէր, ճիշտ վոր՝ արևելյան տեխնիկայի բարձրագույն որենքներ: Ամբողջ նկուղը թաց էր, գորգերի լվացվելուց հետո՝ բացվում էին շոգեմառարանի խողովակները, վորպեսզի գորգերը շորանային, ստեղծվում էր բաղնիսային մի մթնոլորտ, շոգու և բրդի դարձելի հոտերը խառնվում էին իրար ստեղծելով կատարյալ գծիք: Վաճառատան գրեթե բոլոր բանվորներն էլ հայ էին, շատ քիչ էր պատահում ոտաբազդի բանվոր, իսկ հայերն էլ պատկանում էին տարբեր տարբեր ազգային կուսակցությունների, վորոնք իրար հետ կովում էին, իրար հանդեպ ատելությամբ լցված: Մի որ նկուղից հարաչհրոց լավեց, չա- անքս վաղեցիները, տարբեր կուսակցությունների պատկանող բանվոր- ներ գորգը լվալու ժամանակ սկսել էին վիճել, վիճարանությունը այնքան էր տաքացել, վոր մոռանալով ցեմենտի վրա փռված գորգը՝ ջրի խողովակների ուժգին հոսանքները դարձրել էին իրար վրա: Յերբ մենք հասանք, նրանք ամբողջովին թրջված էին և ջրի սառնությունից դողում էին և իրար հայ- չոյում:

— Փողը պետք է գնա պատրիարքարանի միջոցով,

— Տո՛ւ, պատրիարքարա՞նը վորն է, Պոլսում մեր կուսակցության կենտ- րոնը կա:

Նվազ տաժանելի չէր և գորգ նորոգողների վիճակը. առավոյան ժամը 8-ին նրանք սկսում էին աշխատանքը և մինչև ժամը 12-ը կուցած էին լի- նում գորգի վրա, նրանք գորգը ամուսն էին ծնկների վրա և հյուսում, ար- դելված էր ծխել կամ «բուշրդագությամբ» պարապել, մի ժամ ճաշի դադա- րից հետո՝ նրանք նորից նստում էին մինչև ժամը 6, 7 և յերբեմն էլ 8 և 9. նալած թե այդ որվա պատվերները լրացված էին թե վոչ: Գորգերը լինում էին փոշոտ, տարիներով կոշիկներ էին սրբել այդ գորգերի վրա, հաճախ թոթվում էին դրանց, բարձրանում էր թոթախաի բոլոր ուժերը պարունա- կող փոշի: Բոլոր նորոգողներն ու լվացողները մի ձգտում ունեին—վաճա- ոտան մեջ ծախող դառնալ կամ գնալ մի փոքրիկ քաղաք և մասնավոր, սե- փական խանութ բաց անել և հարստանալ: Բոլոր հարուստ գորգավաճա- ները այդպիսով էին դիպել իրենց հարստությունը: Մեղանից և վո՛չ մեկը Ունիոնի անդամ չէր: Աչքբաշյանը մասնավորապես հոգածու էր, վոր այդ- պիսի վտանգավոր սատանա մուտք չգործի իր վաճառատունը: Ով վոր ըս- կալում էր մի քիչ արանջալ կամ ունիոնի պրոպագանդով էր զբաղվում, կան- չում էր նրան Աչքբաշյանը, կամ ծախող դարձնում, յեթե անգլերեն գիտեր, կամ ուղարկում էր մի փոքրիկ քաղաք փոքրիկ զրամագլխով և վերջացնում

էր հարցը: Մնացող բանվորները ի հարկե դալբանում էին դնացողի վրա:

— Մեզ քարոզում էր, ամա ինչպե՞ս գործը դրսեց:

Իմ անգլերեն գիտենալս ինձ չուտով տարավ սրահը: Հեռացա նորոգելու արհեստանոցից և մտա վաճառելու սրահը, ուր շատ տարրինակ գեմքեր կային—անքուն աչքեր, ծամածուլած բերաններ, մաշած և կարմիր դույն քսած չրթունքներ: Նրանք շատ անգամ որեկան յերկու անգամ էին սափրը- վում, խոսում էին իրար դեմ, վո՛չ մեկը մյուսի հետ մտերմիկ հարաբե- րության մեջ չէր, արհամարհում էին իրար, իրար յետեից հագար ու մեկ լսվելը պատմություններ պատմում, բայց մի կեսում բոլորն էլ գտնվում է- յին գերագույն ներդաշնակության մեջ—չոզոքորթել Աչքբաշյանին: Յերբ Աչքբաշյանը անցնում էր սրահից՝ խորը կոսնում էին, դեմքերը ծոճում իրրե ժպիտ, և հպարտանում, վոր Աչքբաշյանը փոխանակեց իրենց արևը:

Իմ ներկայությունը շատ տարրինակ թվաց բոլորին:

— ԱՖերիմ քեզի, ասում էին նրանք, մենք 10-25-30 տարի աշխատե- ցանք նկուղում և արհեստանոցում, հազիվ կարողացանք այստեղ հասնել, աՖերիմ, ինչպե՞ս չուտ թուր:

— Ինձ համար այստեղն էլ ժամանակավոր և պատասխանում էյի, յես չուտով պետք է մտնեմ դրամատիկական ակագեմիա:

— Դրամատիկական ակագեմիա՞, կրկնեց՝ մեկը և սկսեց հրհուլ, փո՛ղ ասա դու, փո՛ղ, հը՛, ուզում ե խաղացող դառնալ:

Յես պատրաստ էյի մի վորեկ կարծր առարկա քթին չալտել, բայց ան- հարմար էր:

— Լո՛ի՛ր, ապո՛ւշ, գոռացի, քս գործը չե:

Վոչ վոք ինձ չպաշտպանեց, բոլորն էլ հեռացան և լուցին:

Աչքբաշյանի վաճառատան մեջ մեկը կար, վոր ամեն որ հայտնվում էր կեսորից հետո, ժամը 3-ին կամ 4-ին, հետո կորավում էր, ելի հայտնվում էր ժամը 6-ին և գնորդների հետ դուրս գնում:

Այդ մարդը 45 տարեկանի մոտ, սափրված, սև սիգարը միշտ բերանի աջ կողմով կծած, այնպես վոր յերբ յերբեմն խոսելու համար սիգարը բըռ- նում էր, ներքեի չրթունքի վրա կլորած նշան էր յերեւում, մեկ աչքի ներքեի արտեմանունքը վար էր քաշված, վորի հետևանքով բաց մնացած տեղն ար- յուն էր հավաքված, ճաղատ էր, շատ նուրբ կեղծամով, կարճահասակ, բայց վիզը տնկած, ուսերը վեր քարձրացրած, թողնում էր այն տպավորու- թյունը, վոր կարծես նոր էր քնից զարթնել կիսակատար և ուզում էր քնել: Յես առիթ չունեցա ծանոթանալու նրա հետ, մի քանի որ հետո մոտեցավ ինձ և ծանոթացավ:

— Սարայան, ասաց ինձ, ուրախ եմ, վոր այստեղ ծառայում եք, նոր մարդ եք, դժվարությունների կհանդիպեք, ծանոթացրեք ձեր գնորդներին ինձ հետ, յես ձեզ կողնեմ ձեր վաճառքում:

Յես բոլորովին չհասկացա թե ինչ էր ուզում ասել, բայց խոստացա ծա- նոթացնել իմ գնորդները նրան:

Մեր վաճառատունը մեծաքանակ վաճառատուն էր, մեր հաճախորդ-

ները նահանգներէն, գանազան մեծ և փոքր քաղաքներէն յեկած խանութպաններ և յին, վորոնք յերբեմն մինչև ևս միլիոն ղուլլարի կրեղիտով ապրանք և յին վերցնում:

Յես յեզրակացրել է յի, վոր Սարայանն Աշրգրաշյանի վաճառատան մեջ բաժնեւոր եր, յեթե փոշ ի՞նչ կապ ունի բոլոր գնորդներին հետ, ուզած ժամանակը գալ և գնալ, մանաւանդ, վոր ծախողները պակաս պատիւ չէ յին տալիս Սարայանին, վորքան Աշրգրաշյանին: Մի որ այս մտքով էլ արտահայտվեցի մեր ծերունի ծախողին, վորը առհասարակ ավելի պարկեշտ մարդ էր յերևում մյուսներէն: Ծերունին սովորաբար մի ծիծաղ արձակեց և ինձ նայեց: Յես ընկձվեցի այդ հեղեղանքի ծանրութեան տակ:

— Ապա նա ի՞նչ կապ ունի մեր վաճառատան հետ, հարցրի:

— Շատ մեծ կապ ունի, տղաս, ասաց ծերունին, նա գիշերային ծախող է:

Առաջին անգամն էր, վոր իմանում է յի թե Աշրգրաշյանի վաճառատունը գիշերները բաց է և վաճառքը շարունակվում է:

— Ուրեմն նա ցանկանում է իմ հաճախորդները ձեռքիցս խլել, ասացի ծերունի ծախողին, ուրեմն աչքը անկել է նա իմ տոկոսներին:

— Ինչո՞ւ, հարց տվեց ծերունին աղչած:

— Նա ասաց, վոր իմ գնորդները ծանոթացնեմ իրեն, նա ինձ կողմի իմ վաճառքում, պատասխանեցի:

— Ծիչո՞ւ է, ճիչո՞ւ է, ծանոթացրեք, հարեց ծերունին և սկսեց բարձրաձայն ծիծաղել:

Յես աղչած է յի:

Մյուս որն իմ հետաքրքրութիւնը հագուելով գտավ: Իմացա, վոր Սարայանը մեզ նման ծառայող էր Աշրգրաշյանի վաճառատանը, բայց ուրիշ առտառոց ֆունկցիաներով: Ամեն յերեկո նա պարտական էր հյուրասիրել զրաի քաղաքից յեկած գնորդներին հանրատներում և այնտեղերում վերջնապէս առևտուրը: Այն ժամանակ յես հասկացա արդեն թե ինչո՞ւ նա միշտ մոռենում էր գնորդներին, շատերին վաղուց ծանոթ էր, հրափրում էր նորանց ընթրիքի և դրանից հետո մոռենում էր հետախոսին, պահանջում էր մի համար և ասում:

— Հըյո՛, Անտի՛, այս յերեկո միայն յերեք հոգի և կախում էր ընդունողը:

Աշրգրաշյանը պայմանավորված էր մի քանի հանրատների հետ, վորպէս Սարայանը հյուրասիրութիւններ անի, հաշիվները ներկայացնելով վաճառատան: Սարայանը տանում էր գնորդներին ընթրիքի, նրանք ուտում և խմում էին, ապա կիսահարքում գնում էին պայմանավորված հանրատներից մեկը, վորտեղ մօի, խմիչքի և վաժաշտութեան անկարգ, արբեցուցիչ մթնոլորտում Սարայանն աջողում էր գորգերի վորոշ պարտիայի ծախված իրերու համար գնորդի հետ վերջնական յեզրակացութեան գալ:

Աշրգրաշյանը բացի այն, վոր վաճառքի տոկոս էր վճարում ծախողներին, մեծ տոկոս վճարում էր և Սարայանին, բացի նրա ոռճիկից, վորովհետև փերջի փերջո Սարայանն էր, վոր ապահովում էր վերջնական վաճառքը:

Սարայանը հանրատներ էր տանում իր հետ նաև իր գրաի մտերիմ ընկերներին՝ բացի պաշտոնական գնորդներից: Նրանք ներկայանում էին այնտեղ իրեն Աշրգրաշյանի վաճառատան գնորդներ ավելի սանձարձակ և ավելի ընտանի, քան իսկական գնորդները: Աշրգրաշյանը չէր իմանում, իհարկե, վոր մեծ չափով վճարում էր նաև Սարայանի մտերիմների և փոշ թե միայն գնորդների համար: Յեթե իմանար էլ, փոշ մի նկատողութիւն չէր անի նրան, վորովհետև Սարայանին կոչում էր—«իմ վաճառատան սյունը»:

Աշրգրաշյանի համար իսկապէս վոր Սարայանը «սյուն» էր, վորովհետև նա էր, վոր կապիտալիստական ահարկու աշխարհի մրցման ճիրաններում, կանգուն էր պահում նրա փոքրիկ, ճղճիմ կապիտալը համեմատած այն հեքիաթային վոսկու տերերին, վորոնք Ամերիկյան կապիտալիստի հզորութիւնն էին կազմում:

Աշրգրաշյանն արդարացիում էր իրան՝

— Ուրիշ կերպ չեմ կարող յերեակայել, սրանք կուտեն մեզ, ասում էր և շարունակում էր իր կաշին փրկել կապիտալի գազանային ճիրաններից:

Սարայանի ընկերները շատ էին սիրում նրան, մինչև անգամ հարգում էին: Յերբեմն Սարայանը գիշերային վակիտալիայից հոգնած՝ այդ պաշտոնը թողնելու մասին միտք էր հայտնում, իր ընկերներն անմիջապէս վրա էին տալիս:

— Բան չունե՛ս, հրաշալի գործ է:

Սարայանը չողորթութիւն յերկրորդ որը հետախոսում էր նրանց «հանդիպել... համարում»: Նրանք հանրատները համարներով էին կոչում:

Մի որ մեր վաճառատան սրահում մենք տկանատես յեղանք մի պատահարի: Սարայանը տակավին վաճառատուն չէր յեկել, յերբ մի ամերիկուհի մտավ ներս՝ յերկու մանուկներով միասին: Վաճառատան հին ծախողները սկսեցին իրար մեջ փախալ, մինչ ամերիկուհին մի աթոռ վերցրեց և նրստով, յերկու փոքրիկները կանգնեցին նրա Վոդքին իրենց թաթիկները գնելով տիկնոջ ծնկներին: Ամերիկուհին ներս մտնելիս վո՛շ վոքի չբարեկեց, վո՛շ վոք էլ նրան չբարեկեց: Փսփոսկից իմացա, վոր նա Սարայանի կինն էր: Տիկին Սարայանը ջահել մի կին էր, բարձրահասակ, կապույտ, անմեղ աչքերով և վոսկեգույն մազերով: Մանուկները կարգապահ էին և տխուր, մեկ-մեկ հառում էին իրենց մօր աչքերին, մայրը չուրում էր նրանց մազերը, թրչիկները, և ինչ-վոր բան ասում նրանց տկանջներին: Աշրգրաշյանը ներս յեկավ և անցնելով տիկ. Սարայանի առաջից՝ բարեկեց նրան: Տիկ. Սարայանը բարեկ չփոխանակեց և դեմքը շուտ ավելի զգաւորութեամբ և զզվանքով: Աշրգրաշյանը մոտեցավ ծերունի ծախողին, վորի հետ յես կանգնած ծխում էին, և հարցրեց նրան:

— Ելի ի՞նչ և ուզում, ի՞նչ կա:

— Սկանդալ, պատասխանեց ծերունին կտրուկ:

— Այնպէս պիտի անի, վոր իրեն էլ թողնի, պատասխանեց Աշրգրաշյանը և զգուհութեամբ մտավ իր կարիները:

— Ուրեմն Սարայանի յերկրորդ, թերեւս և յերրորդ կիներն եր այդ համեաւ և գեղեցիկ ամերկուհին, մտածում էյի յես:

Յես սկսեցի գրազլել մի թեթեւ հաճախորդի հետ, յերբ Սարայանը ներս մտավ: Յերեւի նրան վոչ վոք չեր զգուշացրել կամ կարեւորութիւն չեր ընծայել վորեւ զգուշացման:

— Ո՛ր, իմ սիրելիս, իմ մեկ հատիկս, բացականչեց Սարայանը և մոտեցավ:

Կինը յերկարած թեվերը յետ հրեց և դուռաց:

— Ամոթ քեզ, ախոր հինգերորդ որն ե, վոր տանը չես յեղել, բավական ե, յես քո աղախներ կամ հարճը չեմ:

Սարայանը ջանաց հաշտութեան մի միջոց գտնել. սկսեց շողոքորթիչ բառերի շոթայութիւնը, բայց տիկինը չարունակեց:

— Ի՞նչ ես ուզում ասել դրամ ուղարկելով ծառայի միջոցով, դու չե՞լ յիւր կարող գալ:

— Շատ եմ զբաղված, սիրելի, իհարկեւ, քեզ չեյի կարող առանց դրամի թողնել: Զբաղված եմ, գիշեր և ցերեկ եմ զբաղված, պատասխանեց Սարայանը:

— Ա՛յ քո ուղարկած դրամը, դուռաց տիկին Սարայանը և դուլարները չարանց իր ամուսնու յերեսին:

Մանուկները սկսեցին լաց լինել, յերբ տեսան, վոր իրենց մայրիկը հուզմունքից և ջղայնութիւնից չկարողացավ իրան գտնել և սկսեց լաց լինել: Այդ ժամանակ Սարայանը գիմեց առեւտրական տրամաբանութեան:

— Սիրելիս, դու միայն մի բան պետք ե հասկանալ, մնացածը հեշտ ե, դու պետք ե հասկանալ, վոր զբաղված եմ:

— Ի՞նչ դործ ունեւ դու քաղաքի ամենատոտր տներում, լացակամաց հարցրեց չվարած ամերկուհին:

— Հա՛, դա ե իմ զբաղմունքը, սիրելիս, գրանով եմ ապրում յես:

Ամերկուհին վոչինչ չկարողացավ ըմբռնել—լինել հանրատներում ապրելու համար—նա չոնց աչքերը խելագարի նման իր ամուսնու աչքերին և հանկարծ բղավեց:

— Ի՞նչ ես ուզում ասել դրանով:

— Ուզում եմ ասել, վոր յես այս վաճառատան ծառայողն եմ և դա իմ պաշտոնն ե: Հ՛՛՛:

Տիկին Սարայանը բոլորովին իրան կորցրեց:

— Սրիկա՛, աղաղակեց և յերկու մանուկների ձեռքիցը բռնելով հեռացավ վաճառատնից:

Տիկինը հեռանալուց հետո Սարայանը մի պահ ապշած և մտախոհ մընաց, ապա մոտենալով ծախողներին՝ գլուխը յերեքցնելով՝ ասաց:

— Ա՛յ, կանա՛յք, կանա՛յք, վոչինչ չեն հասկանում, հե՛շտ ե դրամ վաստակել, յեղբայր, տունը դրամով եմ լցնում, վոչ մի բան պակաս չկա, ի՞նչ կա, մի քանի որ տուն չեմ գնացել, ի՞նչ անեմ, աշխարհը տակն ու վրա՞ր յեկավ, ի՛նչ ե, զբաղված եմ, այդ դահրումար զբաղումն ել ցերեկը չի լինի:

Վո՛չ վոք նրան չպատասխանեց, միայն ծերունի ծախողն ասաց:

— Ամուսնանալու չեյիր:

— Մե՛կ ել ասա, մե՛կ ել ասա, դուռաց Սարայանը և բոունցքով գլխին խփելով՝ մտավ Ալըգբաշյանի կարիները:

Յերբ Ալըգբաշյանն Արեւելքից նոր ապրանք եր ստանում, նրա առաջին գործն եր կանչել քաղաքի ամենամեծ որաթերթերի մեկի իր ծանոթ թղթախցիներից և նրան պատվիրել այդ մասին մի կերպ թերթում հայտարարել: Որաթերթի կիրակի որվա թերթի այն բաժնում, վորտեղ բարձր բուժուսդիայի տնտեսական գործունեութեան մասին եր գրվում—թէյի հրավերներ, Յեվրոպա ճամբորդութիւն, հարսանիք, նոր զգեստների պատվերները, չների մահ (տիկնոջ նկարով միասին) այցելութիւններ, կուրորտային լուրեր և այլն—այնտեղ հրատարակվում եր տիկին Ալըգբաշյանի նկարն այն լուրի հետ միասին, վոր տիկին Ալըգբաշյանը իր ամուսնու վաճառատան Արեւելքից ստացած ամենաբնորոգ գորգերը ջուկել և տուն և տարել: Թղթախցից ստանում եր մի չնչին գումար թերթից և մի խոշոր գումար Ալըգբաշյանից: Ալըգբաշյանը թերթի թղթախցին վճարած գումարը գրել եր տալիս որահաշիվի թեկամների բաժնում:

Մյուս որը Նյու Յօրկի միլիոնատերների կանայք լցվում էին Ալըգբաշյանի վաճառատունն Արեւելքից ստացած ապրանքները տեսնելու և գալիս էին այն յեզրակացութեան, վոր լավագոյն գորգերը տիկինն արդեն ջուկել ե:

— Այո՛, դժբախտաբար, ասում եր Ալըգբաշյանը:

Հաջորդ որը Ալըգբաշյանը դուրս եր բերում իր պահած գորգերը, վորովհետեւ տիկին Ալըգբաշյանը վոչ թե վո՛չ մի գորգ չեր ջուկել, այլ նոր ապրանքները չեր ել տեսած, և ուղարկում եր զանազան տիկնանց փոքրիկ կարտով միասին թե. «տիկինը ցանկացավ գիշել իր ընտրած գորգերը ձեզ համար»:

Միլիոնատեր ամերկուհին շողոքորթվում եր, ինչպես չոնային կատուն և վճարում եր ինչ գին, վոր առաջարկվում եր նրան:

Յերկար ժամանակ եր, վոր Սարայանը ինձ չեր մոտենում, վորովհետեւ անձամբ ցույց տվի իմ գգվանքն իր տիկնոջ հանդեպ ունեցած վարմունքի մասին և վաճառատան մեջ ել աղատորեն խոսում էյի այդ մասին, բայց շատ կարեւոր մի վաճառքի համար, մի վաճառք, վորը իմ ձեռքումն եր գտնվում: Սարայանը մոտեցավ ինձ:

— Ծանոթացրեք ինձ ձեր հաճախորդը, յես կվերջացնեմ խնդիրը, ասաց ինձ գոռոգութեամբ:

— Քո գեներ քեզ պահի, պատասխանեցի արհամարհանքով, յես ինքս կվերջացնեմ այն առեւտրական պարզ միջոցներով:

— Քո քիթը շատ ես բարձրացրել, կը կտրեմ յես քո քիթը, դուռաց Սարայանը:

Ուսքից յես անմիջապէս դործի անցաւ և մի քանի բոկսով ուռեցրի նրա աչքը: Ալըգբաշյանը վաճառատնից դուրս եր, մյուսները բաժանեցին մեզ:

Յեւ ժամը 6-ին դուրս • յեկա Աշքերաշյանի վաճառատնից եւ ներս
չմտնելու փորձումով:

Յերեկոյան նստած մի կաֆեյում, մի բաժակ դարեջրի առաջ, մտա-
ծում էյի թե ինչքա՞ն կարող են մարդիկ ալանդակվել, ինչքա՞ն կարող են
իրենց հոգու դեմքը ծամածուկ ահափոր մըցման այս դարհուրելի պատե-
րագմում:

Զանձրացա կաֆեյում, սկսեցի լրագիր կարդալ, աչքիս կզավ մի դա-
սախոսութիւն «Ամերիկյան հարուստների և հարստութիւնների մասին»:
Վարդեցի գնալ և լսել այդ դասախոսութիւնը: Յերբ սրահը մտա, դասա-
խոսութիւնը սկսվել էր: Զարմացա, յերբ տեսա, վոր դասախոսն այն
հույնն էր, վերին յես պատահեցի ստորերկրյա տրամվայում իրրե «գիշե-
րող»: Խոսում էր կտորատված անդլերենով, բայց անկեղծ և վազեւորված,
սրահն ամբողջ յիքն էր բանլորներով: Նա խոսում էր այն մասին, վոր
Միացյալ Նահանգների հարստութիւնը գտնվում է 27 մարդու ձեռքում, նա
պատմում էր խարդախութիւն, կեղեքումի ահափոր պատմութիւններ:
Այդ ահափոր կեղեքման գոհերը դուք եք, ասում էր հույնը, կաղմակերպ-
վեցե՛ք և թույլ մի տաք, վոր կողոպտեն ձեզ աշխարհի ծուլերը և ալա-
սեւումածները:

Յերբ դասախոսութիւնը վերջացավ, մոտեցա հույնին.

— Ա՛հ, յես ասացի քեզ, վոր մենք կպատահենք իրար:

— Յես հիմա հասկանում եմ քեզ, պատասխանեցի, յես այդ հարուստ-
ների խարդախութիւն, ցոխութիւն և կեղեքումին հանդիպեցի:

— Տեսնո՞ւմ ես այս բանլորներին, կառուցողներ են, սրանք, սրանք են,
վոր կառուցում են Նյու Յորկի վիթխարի շէնքերը և իրենք ապրում են նը-
կուղներում կամ յերկնքից հաշվելով՝ առաջին հարկը: Մի քիչ լռութիւնից
հետո՝

— Գնանք, ասաց հույնը:

Մենք գնացինք բանլորական թաղը, ուր գտնվում էր հույնի փոքրիկ
«ենյակը»:

4122 6 50 489.

707

БИБЛИОТЕКА
ИНСТИТУТА
ВОСТОКОВЕДЕНИЯ
Академии Наук
СССР

31.386